

DIARI D'UN FEJOCISTA TONENC.
SEBASTIÀ BUXADERAS ROQUETA
(OCTUBRE DE 1937 - ABRIL DE 1938)

CARLES PUIGFERRAT I OLIVA
JOSEP MARIA GRAU I LLAGOSTERA
Fundació Buxaderas-Grau

*Diary of a Tona fejocista (member of the Federation of Young Christians).
Sebastià Buxaderas Roqueta (October 1937 - April 1938)*

Entre l'octubre de 1937 i l'abril de 1938 el jove tonenc Sebastià Buxaderas Roqueta, de 17 anys, va escriure d'amagat un diari personal, en el qual recollí les seves vivències al llarg d'aquells mesos transcendents en el curs de la Guerra Civil. Sebastià Buxaderas, fill d'una família de forners, era militant de la Federació de Joves Cristians de Catalunya. Fins a dia d'avui aquest diari ha restat inèdit. Se'n dona aquí per primera vegada la transcripció íntegra, convenientment anotada.

Paraules clau: Sebastià Buxaderas Roqueta, Tona, Federació de Joves Cristians de Catalunya, Guerra Civil, Osona.

From October 1937 to April 1938 Sebastià Buxaderas Roqueta, a boy aged 17, wrote secretly a personal diary, in which he reported all his experiences during those months, decisive in the course of the Spanish Civil War. Sebastià Buxaderas, son of a baker's family from the village of Tona, in the region of Osona, was an activist of the Federació de Joves Cristians de Catalunya. The diary has been unpublished until now. It is transcribed here for the first time, with footnotes.

Keywords: *Sebastià Buxaderas Roqueta, Tona, Federació de Joves Cristians de Catalunya, Spanish Civil War, region of Osona.*

El diari

Sebastià Buxaderas Roqueta (1920-2002) va escriure el seu diari personal entre el 15 d'octubre de 1937 i el 25 d'abril de 1938, quan, dos dies abans d'incorporar-se a l'exèrcit republicà, va enterrar el manuscrit a l'hort de casa seva i se n'acomiadà.¹ Es tracta d'un exemple més dels nombrosos diaris o dietaris personals que es van escriure durant aquell període històric excepcional, alguns dels quals han sortit a la llum aquests darrers anys. En Sebastià recollia les seves impressions en uns petits blocs, que el 1940, essent a Rota fent el servei militar, va passar en net en un quadern. Els dos darrers blocs, però, mai van ser copiats de nou.

Quan Sebastià Buxaderas va iniciar el diari feia un any llarg que la guerra havia esclatat. Tenia la intenció d'escriure-hi regularment per deixar-hi constància dels esdeveniments que passaven al poble de Tona, però el diari és molt més que un simple recull de fets, perquè Sebastià Buxaderas hi aboca tots els seus pensaments i reflexions entorn del moment crític que estava vivint. Es tracta d'una obra absolutament sincera, que alhora esdevé una preciosa crònica d'una amistat de joventut, la que en Sebastià va fer amb un altre militant de la Federació de Joves

1. Un estudi sobre el contingut del diari el trobareu a PUIGFERRAT I OLIVA, Carles. «Sebastià Buxaderas. Diari personal 1937-1938». *Llibre de Tona* [Tona] (1995), p. 59-69.

Cristians de Catalunya, Pere Garriga Pons, fill de Sant Pere de Ribes (Garraf), que durant aquells mesos de guerra, per guanyar-se la vida, es dedicava a voltar pels mercats ambulants i cada divendres era a Tona. Precisament el diari s'enceta amb l'anotació de la coneixença que en Sebastià fa amb Pere Garriga, un divendres del mes d'octubre de 1937, de forma gairebé casual. Pere Garriga participava activament en l'Església clandestina i és a través d'ell que en Sebastià recupera la pràctica religiosa i coneix el prevere barceloní Antoni Torner Claramunt, que aprofitava els viatges de Pere Garriga a la plana de Vic per fer activitats pastorals.

El diari conté moltes notícies sobre la guerra a la rereguarda, però el que el converteix en un document històric de primer ordre és sobretot el fet que esdevé un mirall perfecte de la situació de fractura social que es vivia a Osona en aquells moments. A l'octubre de 1937 una part molt considerable de la població —la que havia viscut la revolució dels mesos anteriors com una agressió a la seva manera de fer i de pensar— ja s'havia decantat definitivament a favor dels militars revoltats, que veia com uns alliberadors. Una població adoctrinada per les ràdios franquistes, que s'escoltaven d'amagat.

L'autor

En Sebastià va néixer a Tona el 12 de maig de 1920, fill de Ramon Buxaderas Ristol, que va morir el 10 d'abril de 1944, als 67 anys d'edat; i d'Antònia Roqueta Fabregar, que va morir, com el seu marit, a Tona, el 19 de maig de 1973, als 86 anys. Se'l coneixia com *en Sebastià de la Confiança*, perquè els seus pares regentaven un forn de pa i pastisseria d'aquest nom al carrer Major, on en Sebastià va treballar de jove i en concret en els mesos en què redacta el diari. Més tard es va fer càrrec de la botiga familiar que hi havia un tros més amunt del mateix carrer, que encara es coneix com a can Sebastià, i on hi ha la seu de la Fundació Buxaderas-Grau, i els estius n'obria una altra a la carretera de Vic.

Era el quart de cinc germans: la Maria, que va morir el 1934, ben jove. En Francisco o Francesc, que sabem pel diari que el 17 d'octubre de 1937 va passar cap a Andorra i d'allà cap a França, i per la mateixa font sabem que el 25 d'octubre el van veure a Marsella. A principis de 1939 va tornar a Tona, on va morir el 1988. L'Anita, nascuda el 25 d'agost de 1906, vídua de Lluís Bruch i Sabatés i que va morir el 22 de setembre de 2001. L'Anita era la mare del nebot Ramon, que en l'anotació del 29 de gener de 1938 ens explica que va morir el dia 26 de gener amb 5 anys; i va tenir quatre fills més, la Maria, ja difunta, en Francisco, en Sebastià i l'Anita.

Després d'en Sebastià va néixer la Remei, que va morir a Barcelona el 23 d'octubre de 1960, als 36 anys, i que era religiosa, Filla de la Caritat de Sant Vicenç de Paül. Hi havia una gran sintonia entre en Sebastià i aquesta germana seva.

El seu oncle, Pere Buxaderas, havia estat administrador del balneari Ullastres i amb les seves ties Remei i Dolores regentaven un dels estanys de Tona.

Les primeres lletres les va aprendre a l'escola nacional Caterina Figueras, amb els companys del poble. El curs 1933-1934 el trobem matriculat per lliure a l'Escola de Altos Estudios Mercantiles, de Barcelona, que es coneixia com l'Escola de

Comerç. Havia estat fundada el 1773 i des del 1891 al 1961 va estar ubicada al carrer de Balmes, 49, des d'on va passar al final de la Diagonal, a la zona universitària. El 18 de setembre de 1933 va fer l'examen d'ingrés amb la qualificació de Notable, i els dies 22 i 23 de setembre es va examinar de dues assignatures, de les quals va treure Excel·lent i Notable, respectivament. Els dies 2 i 18 de juny de 1934 va fer dos exàmens amb nota d'Excel·lent per a tots dos. El curs 1934-1935 va cursar tres assignatures amb un aprovat i dos notables, i el curs 1935-1936, una assignatura amb Aprovat. En començar la guerra, va haver de deixar els estudis.

Des dels 14 anys Sebastià Buxaderas fou fejecista, és a dir, formà part de la Federació de Joves Cristians de Catalunya. Els fejecistes foren extraordinàriament actius a Tona entre el 1934 i el 1936.² Molts dels amics i companys de Sebastià Buxaderas també eren fejecistes, la qual cosa implicava una natural complicitat entre ells, com es pot comprovar en molts passatges del diari.³

Comença la Guerra Civil i el trobem treballant a Tona, al forn familiar, fins el dimecres 27 d'abril de 1938, en què s'incorpora a l'exèrcit republicà, amb la lleva del 1941, anomenada del biberó. Va fer un llarg pelegrinatge:

- 8 de maig de 1938: és a Sanauja, prop del front. El 19 de maig la seva tia Maria Roqueta rep l'autorització per visitar el seu nebot, que encara és a Sanauja.
- 22 de juliol de 1938: és fet presoner al Pallars i passa per Rialp, Sort, Tremp, Montsó, Saragossa i Estella.
- 2 d'octubre de 1938: una carta de Josep Ayats, des de Santander, demana a en Sebastià si li cal un aval.
- Fins al 19 de gener de 1939: és a l'hospital de Benavente.
- Des del 22 fins al 25 de gener de 1939: és a Valladolid en un batalló de treballadors.
- 25 de gener de 1939: és a Burgo de Osma. Segueix al batalló i allà s'assabenta de la caiguda de Barcelona.
- 29 de gener de 1939: veu propera la caiguda de Tona. Vol escriure als pares, ja que des del juliol del 1938 no ho havia fet.
- 1 de febrer de 1939: Tona cau a mans de l'exèrcit franquista.
- 3 de febrer de 1939: marxa de Burgos a Argollón. Dies abans s'ha incorporat a l'exèrcit franquista. Fa vida de quarter i segueix la instrucció militar.
- 10 de febrer de 1939: torna a Burgos i s'hi està fins al 3 de març.
- 20 de febrer de 1939: des de Burgos, es determina a tornar a escriure el diari en català.

2. Vegeu LLEOPART, Amadeu. «Ara fa... cinquanta anys. Dels fejecistes als fets d'octubre». *Llibre de l'any 1984* [Tona] (1985), s. p.

3. Vegeu PUIGFERRAT I OLIVA, «Sebastià Buxaderas. Diari personal 1937-1938», *op. cit.*

- Del 7 de març al 15 d'octubre de 1939: el trobem a Alora, Màlaga.
- 12 de maig de 1939: torna de Madrid a Burgos.
- 21 de juny de 1939: des de Churriana, envia una felicitació al seu oncle Pere.
- 11 de juliol de 1939: és a Torremolinos, amb un permís de 12 dies. Torna per primera vegada a casa.
- Des del 18 d'octubre de 1939 fins al juny de 1942: és a Jerez de la Frontera.
- 27 d'abril de 1940: és a Rota (Cadis).
- 1 de juliol de 1942: un certificat el qualifica de caporal i li donen la llicència.
- 1944: en un certificat consta a la reserva, adscrit al 21 Regiment d'Artilleria de Mataró, Divisió 42.⁴

En Sebastià tenia un caràcter obert, alegre, amb una gran capacitat per admirar la natura, s'engrescava amb l'esport de la bicicleta i l'excursionisme. A la dècada de 1960 va pertànyer al Grup Excursionista Sant Amand. Tenia moltes inquietuds culturals i era un defensor de les peculiaritats del país i de la llengua. Havia estat al Centre Catòlic i en diverses juntes de festes populars; el 1962 s'incorporà a la Comissió de l'Aplec de la Rosa a Lurdes i al Castell.

El 1971 es va casar amb Roser Grau Subiranas, que vivia a cal Xic de la Font, i amb qui es coneixien de tota la vida, ja que tots dos participaven de les activitats amb el jovent de la vila. Del juny del 1983 al juny del 1987 formà part de l'Ajuntament de Tona. Va ser el segon tinent d'alcalde i va estar en les comissions de Govern, d'Assistència Social i d'Ensenyament i Cultura. Va ser regidor de Cultura.

Va morir el 18 de novembre de 2002 i la seva vídua va portar a terme la seva voluntat, que havia deixat palesa moltes vegades, de fer quelcom que quedés per al seu estimat poble de Tona, i es va constituir la Fundació Buxaderas-Grau.

En Sebastià tenia una gran sensibilitat per captar valors com l'esplet de la natura, la família, l'amistat...

La família

Al llarg de tot el diari s'hi respira l'amor d'en Sebastià vers la família, els esforços per no disgustar els pares, l'afecte vers el seu germà, sense ni el més mínim retret pels problemes de registres, amenaces, requisos i fins l'intent de ficar-los refugiats a casa, que passava als que tenien familiars desertors. El desig de veure'l segur a l'altra zona i l'alegria perquè ja hi era. Prova de tot això n'és l'anotació del 29 de gener de 1938, quan aboca tot el sentiment que portava en el cor en un dels punts més emotius i d'un lirisme més gran que trobem en el diari, en parlar de la mort del seu nebot Ramon.

4. Totes aquestes notícies procedeixen de l'arxiu familiar de Roser Grau Subiranas (Tona) (cartes, blocs de notes i altra documentació).

1. El carrer Major de Tona vers el 1934. A la dreta, el forn, pastisseria i botiga de queviures La Confiança. A la vorera, a peu dret, el jove Sebastià (Arxiu Ramon Batllés, Tona).

El 25 de febrer de 1938 deixa constància de la primera carta que havien rebut del seu germà, arribada el dia abans, i n'esmenta un detall: «Segons ens explica a la carta, està molt bé. No em pot dir a on és però suposem que és a Burgos o almenys a la província. S'ha engreixat molt: ha augmentat 15 quilos, encara que ja suposo que els devia haver perdut. En aquesta carta, també pregunta per mi, una mica dissimulat. En lloc de dir el meu germà, diu el jove de l'hotel a on m'hospedjava. Com que deu saber que ens han demanat a n'els de 18 anys, ja deu estar intranquil».

En acomiadar-se escriu a l'última pàgina del diari perquè li reca marxar: «L'única cosa que em sap greu és deixar la família, però em fa l'efecte de què es podran arreglar fàcilment i no els ha de passar res».

L'amistat

Es nota el caliu que tenia amb tots els seus amics de Tona, i d'una manera especial l'amistat creixent amb en Pere Garriga, el fejocista de Sant Pere de Ribes que parava al mercat cada divendres, des del dia que es van conèixer, el 15 d'octubre de 1937, precisament l'inici del diari, fins al dia en què en Pere li fa saber que haurà de marxar, el 25 de febrer de 1938. En Sebastià mostra un gran agraïment vers en Pere pel llibre que li va regalar com a comiat, *A un jove*, de Jaume Raventós.

Aquest afecte vers els seus amics i la seva generositat li van durar tota la vida. En el programa de l'Aplec del Castell del 2003 s'explica com les portes de casa seva estaven sempre obertes a tothom, sobretot en aquesta festa. També recordava amb fruïció com, essent regidor, van organitzar una recepció solemne a l'aeroport de Barcelona per a l'alcaldeessa, que tornava d'un viatge, i tota la parafernàlia que hi van muntar.

En l'última pàgina del diari, quan ja s'ha d'incorporar i parla d'una persona que el pot ajudar a passar la frontera, escriu: «Quina alegria! Poguer passar sense cap perill i trobar-me ben aviat amb el meu germà. Quan recordo la pel·lícula aquella de *Pimpinela Escarlata*, no puc menys que pensar: com és veritat! I que n'hi han de "Pimpinelas"!».

Talment com va arribar a tenir tanta afinitat i compenetració d'ideals amb Pere Garriga, en els set mesos d'escriure confidències també fa una gran *amistat* amb el diari d'ell mateix, que acaba tractant com un amic més. Li dedica les últimes ratlles: «Bé, llibret, ja em dispensaràs si et tracto tan malament de colgar-te a l'hort, però més mal ho passaries si et trobessin. No et puc fer gaire bona despedida, perquè m'emociono. Fins al final de la guerra! Quan arribi a casa, lo primer que farà serà venir-te a deslliurar. Déu vulgui que tot em surti bé. En Ell confio i en la Moreneta, nostra patrona. En les seves mans m'abandono. Adéu...».

TRANSCRIPCIÓ DEL DIARI

FJC⁵ El meu diari

FJC Començat el dia 15 d'octubre de 1937

Octubre – 15 [Divendres]

Feia molt de temps que volia tenir un diari o llibre de memòries. Però... què escriuria jo? Com que no passa res d'important en la meua vida, ho deixava córrer i no he fet mai res. Avui he fet una amistat que podria ésser em proporcionés, durant la guerra, algun moment interessant per apuntar quelcom. Pensant això, ja

5. Emblema amb la sigla FJC, de Federació de Joves Cristians de Catalunya, de la qual era militant en Sebastià Buxaderas. La FJC era un moviment catòlic de joves, de marcat caràcter catalanista. El 1936 tenia més de 20.000 membres. El grup o agrupació de Tona es va constituir el 1934 (grup número 141). En un començament en Sebastià va formar parts dels *avantguardistes*, la secció de nens de 10 a 14 anys. Els militants del moviment eren coneguts amb el nom de *fejocistes*. Vegeu, entre altres publicacions, *La Federació de Joves Cristians de Catalunya. Contribució a la seva història*. Barcelona: Editorial Nova Terra, 1972; CODINACHS, Pere. *La Federació de Joves Cristians de Catalunya (1931-1936)*. Barcelona: Editorial Claret, 1990.

em tens agafant la ploma i començant el meu diari, que Déu vulgui que el pugui continuar molts anys, o almenys fins acabada la guerra per poguer veure la nostra Pàtria redimida i pacificada i la Religió florescent en la nostra estimada Catalunya. També per poguer veure de nou i estar reunit amb tots els companys de la F.J.C., amb els que estan al front sota domini dels rojos i amb els que han tingut la sort de poguer marxar a l'estranger.

Avui, després de dinar, m'estava al portal de casa parlant amb en Josep Aregall,⁶ un amic de la infància i que està treballant de forner amb mi.⁷ Ha passat un noi que, encara que el coneixeria, no recordo bé com era i ens ha demanat una llesca de pa. De primer l'ha demanat a en Pepet,⁸ que anava vestit de forner i crec que el coneixia de vista; ell li ha dit que no li podia donar. Després m'ho ha demanat a mi i li he contestat que no podia, tot donant-li l'excusa que en demanaven molt i en fèiem molt poc. Ell anava a marxar, però m'ha dit que si jo fos més caritatiu no miraria si me'n demanaven poc ni molt; sinó que al veure que estaven tan necessitats, els en donaria una llesca. Jo en to de broma li he dit:

—Quan vingui en Franco, ja te'n donaré.

I ell digué que quan vingui ell, ja en parlariem. Al veure que contestava d'aquesta manera i de la manera que parlava, li he agafat confiança però no m'he volgut estendre més per si de cas. Al final ha marxat sense aconseguir que li donés pa. Però vet ací que quan ell estava ja quelcom apartat de casa, no sé si m'he penedit de no haver-n'hi donat o no sé el que m'ha passat, però el cas és que l'he fet cridar per en Pepet. Ha vingut, li he donat un poc de pa i hem tingut una estona de conversa durant la qual, sense por de descobrir-nos, hem parlat de Franco, de la F.J.C., etc. En fi: ens hem fet amics.⁹

Al vespre l'he trobat al carrer i hem parlat una estona més. Aquest noi ve totes les setmanes a posar una parada a la plaça els divendres.¹⁰ M'ha demanat per favor si li podria donar un pa cada setmana perquè coneixia molts nois i capellans que estan amagats i presos i quasi no tenen per menjar. Li he dit que ja faria els possibles. També m'ha explicat quelcom de la vida que porten els fejecistes barcelonins. Segons m'ha dit, estan actuant com sempre; inclús continuen els cercles d'estudis. M'ha recomanat una oració que tots els fejecistes resen almenys una vegada al dia; és així: «Verge de Montserrat, pregueu per nosaltres; Sagrat Cor de

6. Josep Aregall Valldaura (1920-1998), «en Pepet Cili». Era fill de can Cili, al carrer Major.

7. Al forn de la família Buxaderas, «La Confiança», al carrer Major (aleshores dit de Francesc Macià) núm. 16.

8. L'esmentat Josep Aregall.

9. Es tracta de Pere Garriga Pons (Sant Pere de Ribes, 1908-2000). Militant de la FJC. Tenia una petita fàbrica tèxtil al seu poble. Durant la guerra, per necessitat, es dedicà a la venda ambulat de teixits en mercats. Aleshores vivia entre Barcelona (en un pis del passeig de Sant Joan, que compartia amb Joan Milà) i Sant Pere de Ribes. Estava promès amb Mercè Cuadras, del mateix poble. Ambdós van tenir una gran activitat clandestina durant aquells mesos (empara de capellans, organització d'expedicions per fer passar gent cap a França). Aleshores feia alguns mesos que Pere Garriga i Mercè Cuadras havien estat detinguts (22 de juliol de 1937) i deixats en llibertat. Garriga era fill de vídua i aquest fet li estalvià d'anar al front en un primer moment. Vegeu MARQUÈS I SURIÑACH, Joan. *La força de la fe a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939)*. Girona: Palverd, 1987, p. 242-245.

10. Dia de mercat a Tona des del 1932.

Jesús, pregueu per nosaltres; joves màrtirs de la F.J.C.,¹¹ pregueu per nosaltres». Aquest vespre la diré.

Ja estic esperant l'altre divendres perquè m'ha agradat molt conversar amb aquest jove que sembla molt bon fejecista. Feia tant de temps que no podia parlar així!

Dia 16, octubre [Dissabte]

Avui no m'ha passat res o molt poca cosa. He començat a treballar perquè el braç ja no em fa tant de mal. Diumenge farà vuit dies que vaig anar d'excursió amb bicicleta i vaig tenir la mala sort de caure i no he pogut treballar fins avui.

El vespre he anat a ca la tia Maria¹² i m'han convidat per anar, demà, a buscar bolets al Montseny. Hem quedat que si no hi anava la meva germana, hi aniria jo. L'última impressió és que hi anirà ella i que jo faré matinada. Fins a demà si Déu vol.

Dia 17, octubre [Diumenge]

Aquest vespre estic bastant cansat. A les set del matí ja he sentit que trucaven a la porta del carrer i he cregut que seria per anar a buscar bolets i així ha sigut. Era el meu cosí Francesc,¹³ que venia a buscar-me. M'he llevat de pressa i cap al Montseny falta gent! Hem anat amb el camió tot ple.¹⁴ De bolets n'he buscat tot el matí, però no n'he trobat pas gaires. El que més m'ha agradat ha estat el paisatge montsenyenc, amb els seus torrents d'aigües gelades, els seus ponts tots coberts d'heures, els prats plens de vaques pasturant i alguna que altra pastoreta, les típiques i belles masies catalanes i sobretot les fonts d'aigües pures i cristallines que retornen de veritat a un home quan s'està cansat de buscar bolets quatre hores seguides sense trobar-ne.

Hem dinat a la font de la Noguera, una de les de més anomenades i visitades del Montseny. Mentre esperàvem el dinar, que ha estat molt bo i abundant per ser aquests temps, ens hem divertit molt amb la gramola que portava un dels convidats. He passat la tarda avorrida, perquè jo tenia ganes d'anar cap a Tona, després de dinar, on m'esperaven els amics com totes les festes i la majoria s'ha volgut quedar a Viladrau per ballar. Com que jo no sé ballar, ja em tens més avorrit que les ostres.

11. Segons el *Martirologi de la Federació de Joves Cristians de Catalunya*. Barcelona: Federació de Cristians de Catalunya - Editorial La Formiga d'Or, 1992, uns 272 joves fejecistes i 44 sacerdots consiliaris o vinculats a la Federació foren assassinats durant la Guerra Civil. Actualment es calcula que, pel cap baix, uns 300 joves fejecistes moriren víctimes de la repressió a la rereguarda.

12. Maria Roqueta Fabregar. Casa coneguda com cal Cisco, al carrer Major, núm. 30. Tenien una fruiteria.

13. Francesc Sardà Roqueta (1924-1993), de can Cisco.

14. El camió de Josep Sardà Aguilar, el seu oncle, de can Cisco.

Durant el dinar, el Savell i l'Angó¹⁵ han xerrat un poc sobre les peripècies que van passar el dia que els rojos els volien agafar. A l'últim el van tenir uns dies a una txeca. M'agradaria escriure el que han contat, però la son em guanya i ja ho faré un altre dia.

Avui pel meu oncle Cándido,¹⁶ que viu a Barcelona i ve cada setmana, hem tingut noves del meu germà Francesc¹⁷ que va poguer passar a Andorra i d'aquí a França. En la carta diu que va tenir una lletra del nostre cosí dient-li que anés amb ell sense pensar-s'hi més i creu que se n'hi anirà aviat amb les seves filles Miquela i Agustina. El cosí de qui parla és en J. Ayats, que es troba a l'Espanya Nacional, i les filles són dos amics, amb els que va marxar de Catalunya cap a França. Déu vulgui que tingui sort. Nosaltres hem estat contentíssims amb aquestes notícies.

Dia 18, octubre [Dilluns]

Com que avui no m'ha passat res de nou, escriuré tan abreviat com pugui el que ahir varen contar a la font de la Noguera, el Savell i l'Angó.

L'Angó va explicar bastant bé el que li va passar el dia aquell que els rojos van agafar a deu homes del poble,¹⁸ entre els que es trobava ell.

Com tots els detinguts, es va presentar a casa el Comitè,¹⁹ cridat per l'alcalde²⁰ i sense pensar el que els podia venir. Va estar, com els altres, un poc detingut a la mateixa casa de l'Ajuntament fins que els tragueren amb els cotxes cap a Barcelona. Pel camí, van ensopegar algun dels homes que els detingueren bastant bo o almenys no dolent del tot, ja que els animava dient que no els matarien, que arribarien fins a la capital... Però, què podien pensar ells? Després de l'escarmentats que estaven tots, no podien esperar res de bo. No obstant, arribaren bé. Al passar per Montcada, on tants de crims s'han fet, els assustaren fent-los fixar amb el lloc on mataren tanta gent d'ordre. A l'arribar a Barcelona, els varen portar al cèlebre

15. Ramon Ges Arumí (1897-1987), hereu del mas Savell, i Jaume Baulenas Canadell (1900-1967), de ca l'Angó, al carrer Major. Regidors de l'Ajuntament entre 1934 i 1936 i persones properes a la Lliga Catalana.

16. Cándido Martínez Lanás, casat amb Pilar Roqueta, tiets d'en Sebastià.

17. Francesc Buxaderas Roqueta (1910-1988).

18. El fet va succeir el 13 de novembre de 1936, a l'entrada de fosc, i encara no està del tot aclarit qui foren els responsables o instigadors de l'empresonament. El que sí sembla més clar és que els autors materials de la detenció eren membres d'una patrulla de control, procedents de Barcelona (Arxiu Municipal de Tona, capsa 1814, carpeta «P.S.U.C.»). Tampoc no se sap exactament com s'aconseguí que fossin finalment alliberats. Molta gent es va moure, tement el pitjor (un d'ells, l'industrial Josep Susany). Es devia recórrer a tota mena d'influències, fins i tot a l'ús del suborn. Els detinguts foren Joaquim Puig —alcalde entre 1934 i 1936, persona propera a la Lliga—, Jaume Baulenas Canadell i Antoni Mirambell Gort —regidors de la Lliga entre 1934 i 1936—, Josep Prat Antúnez, Francesc Tuneu, Pere Garriga Canet, Pere Vall-Ilovera Puigferrat, Pere Fabrè Mundet, Frederic Bayés Bou i Pere Buxaderas Ristol (aquest darrer, oncle de Sebastià Buxaderas). PUIGFERRAT I OLIVA, Carles; LLEOPART I COSTA, Amadeu. «Ara fa... cinquanta anys. 1936: un any crític». *Llibre de l'any 1986* [Tona] (1987), s. p.

19. La seu del Comitè i Ajuntament era aleshores al convent de les Germanes Carmelites de la Caritat, al carrer de Barcelona, que havia estat confiscat els primers dies de la guerra.

20. Joan Vilaseca Nonó (Vic, 1908 - Tona, 1976). Va ser alcalde del 20 d'octubre de 1936 al 18 d'abril de 1938. Era militant d'ERC.

control de Sant Elies,²¹ un dels pitjors que hi han. En aquest control hi van passar tres nits, que ja es pot suposar de quina manera les passaren. De quan en quan sentien passos, una mà que trucava a una porta, uns passos que s'allunyaven i a la poca estona l'espategar de les ametralladores. Això era molt sovint. Cada moment creien que els passos s'acostaven més a la seva celda i la por no els deixava dormir. En aquesta txeca eren moltes les dones que hi havia detingudes. Poca cosa més contà de la seva estància a Sant Elies i vaig notar que no en volia parlar més. En aquest temps que passem, qui és que parla d'aquestes coses? Però el Bon Déu, que sempre vetlla per nosaltres, els va treure als tres dies d'aquell infern i els portaren al Palau de Justícia, on foren trobats pels seus familiars i trets de les mans d'aquells bàrbars després de molts sacrificis.

Dia 19, octubre [Dimarts]

Tampoc tinc res d'important per posar avui en aquest llibret de les meves confidències. Per escriure quelcom hi posaré el que ahir,²² a la font de la Noguera, va explicar el Savell.

Estàvem dinant i la conversa se'ns va encaminar a parlar de la guerra i principalment dels primers temps de la Revolució. A en Savell, tots li preguntàvem coses i ell, per complaure'ns, es va posar a contar, sense recordar-se que tenia l'arròs al plat (jo l'escoltava, però no parava de menjar). Va adquirir un posat d'orador o predicador i començà a explicar lo que li passà el dia mateix que prengueren a l'Angó: «M'estava al cafè —digué— quan de sobte se senten crits i xivarri pel carrer; va entrar (no recordo qui va dir) a avisar-me dient que s'emportaven tots els que componíem l'antic Ajuntament. Jo, com que formava part d'ell, m'escapo per darrere el cafè i en arribar al carrer de les Maduixes trobo uns cotxes aturats i amb els llums encesos, cosa que m'assustà i em féu pensar que ja estava perdut. Per sort no passà del sust i vaig poder continuar corrent camps a través. Al passar per la Fàbrica²³ vaig sentir plors i exclamacions i com que l'encarregat d'aquesta fàbrica²⁴ també havia estat de l'Ajuntament, és quan vaig donar crèdit al que m'havien dit abans i jo mateix ja creia que no m'escaparia.

»Corrent i travessant camps i més camps em vaig trobar al cim de la costa de la Torre, on vaig passar aquella nit mort de son i de gana, i sense cap més companyia que el paraigues que el portava al cafè i no el vaig deixar en tota la nit. Quan començà a clarejar, vaig córrer cap a casa;²⁵ miro per una finestra de la cuina i veig a la mare i a la dona, molt abrigades i plorant, sentades a la vora del foc. Aquella nit no va anar ningú a dormir, pensant que ja no em veurien més. Abans d'entrar a la casa, em vaig assegurar que no hi havia cap foraster; a l'estar segur que cap estrany hi havia dintre me'n vaig anar cap a la porta on trobo un amic que em va

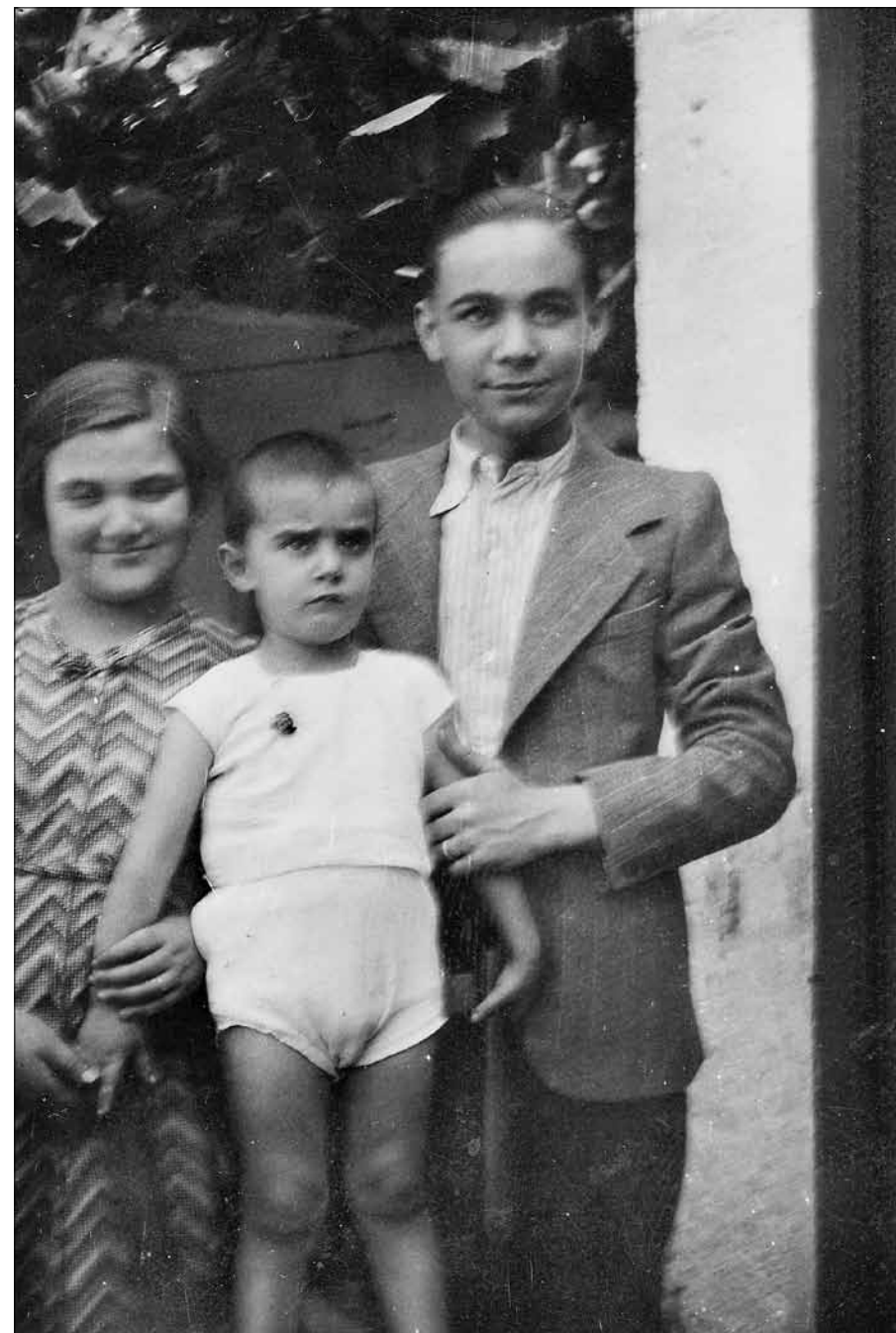
21. Es refereix al centre de detenció i presó de Sant Elies, a Barcelona, un convent incautat, que era sota control dels anarquistes.

22. Per «abans d'ahir».

23. La fàbrica tèxtil Estabanell i Pahisa, *la fàbrica* del poble per antonomàsia.

24. Antoni Mirambell Gort (1897-1977). Regidor del 1934 al 1936. Persona propera a la Lliga Catalana. Era el director de la fàbrica.

25. El mas Savell.

2. Sebastià Buxaderas cap als anys 1935-36, amb la seva germana Remei i el nebot Ramon Bruch (Arxiu Roser Grau, Tona).

rebre amb aquesta exclamació: “Ditxosos els ulls que et poden veure!”. Ja havia cregut ell que no ens veuríem més. A l’entrar a casa ja podeu pensar amb aquell quadro: plors, rialles, abraçades..., ja es creien que jo havia corregut la mateixa sort que els altres.»

Quan acabà d’explicar, es recordà que tenia l’arròs al plat i es posà a menjar tan de pressa que acabà com els demés.

També parlà del seu germà Francesc (Quico),²⁶ que de primer fou milicià i ara ha desertat junt amb alguns altres. Com és natural, ha parlat bé del germà, dient que en el temps de milicià prestà bons serveis a gent que estaven perseguits. Segons ell, als últims temps, els del Comitè no li tenien cap simpatia, fins a perseguir-lo en molts casos perquè sabia de molts crims que havien comès. Entre altres casos, explicà que un dia es trobà en Quico amb en Lluís Coix²⁷ en una carretera, els dos sols, amb un home a qui devien matar. En Francesc es negà a fer-ho i el veure que no li podria obligar, portà a cap en Lluís mateix aquell crim. Des d’aquell dia ja no fou amic del seu milicià i aprofitava les ocasions que podia per tractar-lo de covard.

Sort que hi ha l’esperança que en acabar la guerra serà tothom descobert i castigat qui s’ho mereixi.

Dia 20, octubre [Dimecres]

Aquest matí ja m’he llevat amb les sabates noves perquè creia que aniria a Vic, però el pare²⁸ no s’ha trobat bé i no hi he pogut anar. Hem quedat que hi aniria demà. A veure si serà així.

Dia 21, octubre [Dijous]

Altra vegada em feia pagues d’anar a Vic però hi ha anat el pare i jo m’he hagut de quedar. Pensava anar-hi a la tarda amb bicicleta però m’he desdit. Aquesta tarda, quan he anat a una casa que cada dijous els hi porto un poc de pa (és una casa en la que hi viuen reunides unes monges sense cap família), m’han donat una gran alegria: la nova de la caiguda de Gijon.²⁹ Tot seguit he sortit per veure si algú més ho sabia; el primer que he trobat ha estat l’Aregall, que tan bon punt m’ha vist, amb una cara que deixava conèixer que sentia una gran alegria, m’ha dit: «Ja ho saps, que ha caigut Gijon?». Jo li he dit que sí, però que m’agradaria saber-ho més del cert. Ell ha contestat que ja podia tenir la seguretat perquè ho sabia de

26. Francesc Ges Arumí (Tona, 1911 - Juneda, 1996). Milicià del Comitè Antifeixista en els primers moments de la guerra: vegeu Arxiu Municipal de Tona, capsa 1807, Carpeta «Comitè Antifeixista», relació de milicians al servei del Comitè Local (23 de setembre de 1936).

27. Lluís Jutglar Creus, *Lluís de Casanoves*, milicià i membre del Comitè Antifeixista en representació de la UGT fins a l’octubre de 1936. Era militant del PSUC. S’exilià el 1939 i va morir a França. Vegeu PUIGFERRAT I OLIVA, Carles. «Els assassinats de Josep Soldevila, Josep Boixadera i Jaume Galobart (13 i 14 d’agost de 1936)». *Ausa* [Vic], vol. XXIV, núm. 164 (2009), p. 289. També PADRÓS, Carles; PUIGFERRAT, Carles. *Tona. Recull gràfic 1890-1978*. El Papiol: Editorial Efadós, 2011, p. 788 i 789.

28. Ramon Buxaderas Ristol. Va morir el 1944, als 67 anys.

29. Efectivament, el 21 d’octubre queia Gijón a mans dels franquistes.

bona font. Després he trobat a l’amic J. Serra,³⁰ que no en sabia res, però al sortir amb ell ja m’han cridat d’un taller de modistes per dar-me la nova. Després de tot, resultava que m’ho havia dit molta gent però ningú ho havia sentit de la ràdio. Fins que he trobat a la Sra. De Carreres i m’ha dit que ho havia escoltat ella mateixa, no ho he cregut del tot. Quina alegria he tingut avui! Jo crec que, tenint acabada la campanya del Nord, vindran aviat per nosaltres.

Aquest vespre abans de posar-me a escriure he arreglat un paquet amb un parell de ks de pa i l’he dut a Telèfons³¹ perquè de vespre ningú m’haurà vist sortir i demà de bon matí l’aniré a treure per entregar-lo a n’aquell noi de l’altre divendres que es diu Pere Garriga i que demà al matí serà a la plaça amb la seva parada. Amb l’ajuda de Déu tot sortirà bé.

Dia 22, octubre [Divendres]

Aquest matí he anat a Vic marxant a les vuit per tornar a les dotze. Quasi puc dir que he passat l’estona mirant aparadors, principalment de les llibreries, on he pogut veure llibres molt bons.

Abans de sortir cap a Vic, he tret de Telèfons aquell paquet d’ahir vespre per entregar-lo a la persona per qui el tenia guardat, que al veure el pa ha estat contentíssim. A l’arribar a la seva parada per entregar-hi el paquet ja m’ha dit que se’m coneixia l’alegria a la cara per la caiguda de Gijon. No hi puc fer més: no ho sé dissimular. Amb aquell somriure que no deixa mai, propi dels que estan tranquils de consciència, m’ha dit que en tot el poble de Tona eren comptades les persones que se’ls notava tristor, ja que la majoria contaven i parlaven amb alegria de les victòries nacionals. Quan algun foraster parla així del meu poble, jo em poso content encara que sé de sobres que són pocs els rojos que hi ha. L’he deixat aviat perquè l’auto estava a punt de sortir cap a Vic; però abans de separar-nos m’ha dit molt baixet i acostant-se a la meva orella: «Aquesta tarda ja ens veurem i xerrarem una estona. Fins a la tarda».

M’he passat la tarda com un centinella a la porta de casa, esperant que passés en Pere Garriga, perquè m’hauria agradat molt parlar una estona amb ell. No l’he vist en tota la tarda. Al vespre, estant jo parlant amb l’Aregall i en Montmany,³² s’ha presentat ell saludant-nos a tots i cridant-me a mi perquè li despatxés uns caramels. Jo, creient que ho deia en sèrio, li contesto que no n’hi ha. No sabia, jo, que ho deia per despistar ja que no coneixia a n’en Montmany. Lo que volia ell era pagar-me el pa del matí. Hem conversat una bona estona. M’ha dit que potser el diumenge anirà a Montserrat, però no solament per gust de fer una excursió. Quasi m’ha fet ganes d’anar-hi també a l’explicar-se així de lo que serà la sortida: «Marxem de bon matí de Barcelona, amb els minyons de muntanya que són companys nostres, com si anéssim a fer una excursió; però quan ens trobem a la muntanya i

30. Josep Serra Coma. Treballava de barber a la plaça de l’Hostal, al costat de ca la Filomena. També era fejocista. Havia nascut el 1918.

31. El locutori de la Telefònica era al carrer de Barcelona núm. 1, prop de casa d’en Sebastià i de la plaça Major.

32. Josep Aregall Valldaura (1920-1998), «en Pepet Cili», i Ramon Montmany Roqueta (1920-2009).

a un bon indret, muntem guàrdia per vigilar no s'atansi ningú i allà tots junts oïm missa i combreguem. Per lo demés, passem un bon dia de camp. Si algun altre dia em conviden i et puc avisar amb temps, t'ho diré».³³ M'agraden molt aquestes conversacions perquè en aquests temps es pot parlar molt poc d'aquesta manera.

Més tard he tingut una altra alegria: m'han vingut a buscar per sentir la Ràdio Veritat.³⁴ Ens han donat molts detalls de la caiguda de Gijon i ha fet molta propaganda de les seves indústries, explicant, també, lo que nosaltres ja sabem per experiència: que a la zona roja paguem els ous a vint pessetes la dotzena, donem tres-centes pessetes i més per un pernil, etc. També ens ha animat dient que s'apropa el dia de la nostra lliberació, però... ho diuen també tantes vegades! Així fos. Fins demà.

Dia 23, octubre [Dissabte]

Avui no hi ha res de gaire importància. Els diaris ja han parlat de la caiguda de Gijon, sense fer-hi gaires comentaris.

Ara he vist els companys Codina i Montmany³⁵ i hem quedat que si demà fa bo, sortirem d'excursió amb bicicleta.

Aquesta nit me'n vaig al cinema per veure *Rebel·lió a bord*, que ja l'he vist però m'agrada molt. La vaig veure l'any passat a Vic amb molts companys que ara ja estan al front.

Dia 25, octubre [Dilluns]

Ahir no vaig pas escriure res perquè quan vaig arribar a casa estava molt cansat.

Al matí, com havíem quedat el dissabte, anarem d'excursió amb bicicleta. Vàrem anar fins a Granollers, que són trenta K. anar i els altres trenta a la tornada, que per ser la primera sortida amb la bici ja està bé. Anant, com que venia tot baixada, va anar molt bé; però al tornar em va costar bastant, tenint que descansar dues o tres vegades.

A l'arribar de l'excursió, vaig anar al cinema Orient, que feien una pel·lícula de la Grace Moore, formidable cantant d'òpera. Em va agradar molt. Al vespre, a l'arribar a casa, sopar i dret al llit a descansar.

33. Les excursions per poder celebrar misses clandestines van ser força corrents, com les que organitzà mossèn Pere Llumà (1899-1981) a Montserrat i en altres indrets: Arxiu Diocesà de Barcelona, Entitats Diocesanes, caixa 13, *La F.J.C. y la persecución religiosa*, foli 3. Podria tractar-se d'una d'aquesta excursions. Vegeu també *La Federació de Joves Cristians de Catalunya. Contribució a la seva història*. Barcelona: Editorial Nova Terra, 1972, p. 200-210; MANENT, Albert; RAVENTÓS, Josep. *L'Església clandestina a Catalunya durant la Guerra Civil (1936-1939). Els intents de restablir el culte públic*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, p. 88-90; BENET, Josep. *Memòries I. De l'esperança a la desfeta 1920-1939*. Barcelona: Edicions 62, 2008, p. 206-207 i 247-248.

34. Radio Verdad, «emisora al servicio de la España nacional». Les emissions es feien des d'Itàlia i s'escoltava a la zona republicana. Va ser una excel·lent arma de propaganda franquista.

35. Josep Codina Arumí (1920) i Ramon Montmany Roqueta (1920-2009). Com en Sebastià, ambdós van ser fejocistes i nois de la lleva del biberó (la del 1941).

Avui el meu pare ha anat a Barcelona per a veure un senyor que ha vingut de Marsella, on va veure el meu germà. Segons diu, el va deixar bé, però sense treball ni res que fer i li va donar algun diner perquè ho pogués passar millor. Ara estan rondant per França, però crec que se n'anirà cap a l'Espanya de Franco perquè a la veïna nació sense feina ni coneguts que els puguin protegir, ho deuen passar bastant malament. Per passar la frontera necessitaren tres nits, durant les que sols Déu sap lo que patiren: cansament, fred, pluja...; solament l'esperança de trobar-se aviat fora del domini roig els faria aguantar. De la mort i dels rojos, en fuig qui pot. Van estar uns dies a Andorra i d'aquí cap a Tarbes, Toulouse, Marsella... Estaria content de poguer saber que ja estan amb els feixistes.

El pare ha tornat content d'aquesta visita perquè ha sabut d'en Francesc i li ha semblat haver parlat amb un bon home que segurament l'aconsellaria bé.

Dia 26, octubre [Dimarts]

Poca cosa, per no dir que no hi ha res.

Aquest vespre quasi estava assustat perquè dos amics m'han dit que estan voltant pel poble dos guàrdies d'assalt demanant la documentació a tothom, inclús ficant-se a les cases. Com que jo no estic sindicat, i per poc que pugui no ho estaré pas, vet ací perquè m'he assustat i m'he ficat tot seguit a casa.

Si no em vull sindicat és perquè si m'agrada poc la C.N.T., menys puc veure la U.G.T. Els de Tona³⁶ tots són d'aquests i han fet moltes barbaritats.

Dia 27, octubre [Dimecres]

Tona és un dels pobles que fins ara no havia patit res; ara fa poc temps que ja falten moltes de les coses principals, però almenys teníem pa. Avui ens han dit que demà no teníem de pastar. Crec que seran molts els dies que ens trobarem així. Jo estic amoïnats perquè només tindrè que sentir llàstimes i exclamacions que fins ara eren poques i dels forasters. Em sap molt de greu per algunes famílies que ho han de menester vertaderament i fins ara els feia algun favor. Per poc que pugui, ho continuaré fent.

Fa uns dies que la gent sembla que està bastant animada per lo que pertany a la guerra. Quasi tothom està que s'acabarà aquest any.

Com que demà no tenim què pastar, crec que me n'aniré a buscar bolets.

Dia 28, octubre [Dijous]

Avui ha fet un dia avorridíssim: ha plogut tot el dia; per lo tant no he pogut anar a buscar bolets.

36. Efectivament, el PSUC i la UGT van dominar el Comitè Antifeixista i van tenir també un pes molt important en la composició de l'Ajuntament durant tota la guerra.

Aquesta tarda he anat a pagar la *Divina Comèdia*, de Dante, que de Barcelona m'ha de dur la Sra. Mercedes de Telèfons. M'ha costat sis pessetes i espero que m'agradarà.

Fa poc que he anat a Telèfons per deixar-hi un pa (tan dissimulat com he pogut) per entregar-lo demà a n'en Pere Garriga, que espero vindrà com tots els divendres. Demà miraré de tenir més estona per parlar amb ell perquè m'agrada la seva conversa.

He parlat amb en Ricard³⁷ i m'ha dit que els blancs tenen tota l'esquadra pel Mediterrani i que es tem un desembarc. A veure si serà veritat i ens treuen aquesta porqueria de rojos de Catalunya ben aviat.

Fins demà si a Déu plau.

Dia 2, novembre [Dimarts]

Des del dijous que no havia obert aquest llibret de les meves confidències. Tenia quelcom per escriure però cada dia me n'anava a dormir tard i tenia molta son.

El divendres el vaig passar variat: el matí i part de la tarda avorrit i amoïnats perquè em creia que no vindria en Pere Garriga i ja volia anar a buscar el pa que vaig deixar a Telèfons. Però al vespre vaig saber que havia arribat i jo em poso al portal com un centinella, no fos cas que passés sense veure'l. Potser eren les vuit quan va passar. Anava per feina i de pressa, però em digué que al tornar passaria. Al tornar anàrem a Telèfons a cercar lo que allà teníem i després parlàrem un poc de negoci i m'oferí bunyols de bacallà, que no se'n troben enlloc, dient-me que els feia un amic seu.

Com cada divendres, parlà de la F.J.C. i es preocupà per saber si jo oïa missa durant la persecució. Quasi puc dir que s'ha estranyat al dir-li jo que no ho havia fet mai. «Jo n'he oït avui mateix —digué— i si tu en tens ganes ho pots fer quan vulguis. Si vols anar-hi a casa meva, no has de fer més que avisar-me i pots tenir per segur que oïràs missa i combregaràs quan vulguis. També has de saber que els perseguits de l'Espanya roja estem dispensats per combregar a totes hores i havent menjat, a fi de poguer aprofitar les oportunitats per fer-ho». Li vaig demanar que fes els possibles de que jo i algun altre company de la Federació poguéssim oïr missa a Tona mateix i em prometí que molt fàcil que ho aconseguís. Espero que ho farà.

Jo, la veritat, amb bastanta indiferència em mirava les coses de la religió i poc em preocupava d'elles. Però ara sento alegria al parlar-ne i desitjo actuar, tinc ganes d'assistir a una missa i necessitat de sagraments. Serà que ens recordem de «santa Bàrbara quan trona» o que «lo privat és el més desitjat»? No ho sé, però aquest és el cas.

No podria pas escriure tot lo que vàrem parlar amb en Pere perquè em canso d'escriure i a més: escric tan malament això de les converses!

37. Potser, Salvador Ricart, de la família que es cuidava del locutori de Telèfons.

3. Els fejojocistes de Tona a la plaça Major per Pasqua de 1934. Sobre el camió, els nens avantguardistes, la branca infantil de la Federació de Joves Cristians de Catalunya. A la darrera fila, al centre, traient el cap i mig amagat per un company, hi podem reconèixer en Sebastià (Arxiu Ramon Batllés, Tona).

El dissabte crec que no res em va passar que ho pugui escriure.

El diumenge vaig fer matinada, no tenia que fer res ni enlloc on anar. A la tarda vaig anar a Centelles a veure *Tres llancers de Bengala*. Ja l'havia vist, però per ara és la millor pel·lícula que he pogut veure.

Durant el descans del cine, han posat a la pantalla un rètol que deia: «Primer que surtin totes les dones, després els homes sols». Era per demanar la documentació com havien fet en altres llocs, detenint a tots els indocumentats. Jo no portava cap document ni tampoc els meus companys, però per sort ens vam poguer escapar sense que ens passés res. En Codina ja s'ha sindicat però s'havia deixat la documentació a casa. Jo no m'he sindicat encara, però crec que no em tocarà altre remei que fer-ho perquè si no em trobaré amb molts casos. Si em sindicalo, ho faré a la C.N.T.

Al sortir del cine i després de prendre un vermut, anàrem cap a l'estació i com que el tren ja estava a punt de sortir, pujàrem sense bitllet i al trobar-nos a mig camí passà el revisor i nosaltres ens penjàrem al defora amb la porta tancada i d'aquesta manera férem el viatge fins a Balenyà.

A l'arribar a casa, no tinguí pas ganes d'escriure.

Ahir, dilluns, era el dia de Tots Sants. La gran diada en la que tothom tenia un record pels seus difunts. El dia que tothom visitava els cementiris per resar una

oració pels morts i deixant-los-hi les flors del dia: els monumentals pensaments, les corones farcides de dàlies i violes o el senzill ramell de crisantems que pel fet tot és igual, perquè les flors són marcides als pocs dies, mentre que l'oració arriba fins a Déu, que tot ho pot, per les ànimes que esperen en el purgatori com també per nosaltres.

Ahir no semblava per res Tots Sants. Ningú diria que era festa ni mai ho hagués estat. Tothom treballava i la poca gent que anaven al cementiri tornaven de seguida perquè estava tancat. Crec que a la tarda es va trobar obert.

L'any passat, tot i havent-hi ja la revolució, va estar tot el dia obert, no faltant-hi cap creu dels nínxols i aquest any tot el dia tancat i sense cap creu, perquè ni pels morts es coneixés que fos Tots Sants.

Ahir també vaig rebre noves d'en Santes,³⁸ que feia més de tres setmanes que no n'havia rebudes. Era, el Santes, un dels millors fejocistes i més bons amics. És de la quinta del trenta-set i va marxar junt amb en Casadevall³⁹ cap a Vallecas. En la carta d'ahir em diu que ja l'han portat a primera línia, que ja està a les trinxeres, però que per ara no li falta res i està molt bé. Me n'alegro.

Ahir vam fer la castanyada. Jo, la veritat, no vaig dir res, però em creia que faríem el rosari i no el vam dir. Els de casa són bons, però molt espantadissos i un poc indiferents. El dia que en Pere em va convidar per anar a Montserrat ja es van espantar. La mare ja em digué: «Déu ens guardi que se't descobrís i t'agafessin; mira que no són temps de sortir i fer el valent». Ja veig que si vull anar un dia a Barcelona, com em va dir en Pere, ho tindrè que fer d'amagat.

Després de la castanyada, vaig pensar que a l'anar a dormir podria dir el rosari jo sol ja que de molt temps no l'havia dit. Però tenia por d'adormir-me. Jo crec que no li convenia al diable que jo pogués resar i em posava aquesta temptació. Però jo vaig agafar el rosari i el vaig resar tot sol davant la Verge de Montserrat i un Crist que tinc a la tauleta. Ara sembla que ja ens ha passat un poc la por i hem tornat a treure els sants.

Avui he pres un poc de temps per escriure però ja n'estic cansat i me'n vaig al llit sense llegir gens, això que ara llegeixo cosa bona: *La Divina Comèdia* del Dante. Un altre dia ja parlaré d'aquest llibre.

Em sembla que demà si tinc temps contestaré al Santes. Aixís és que aquest llibre és fàcil que no l'obri fins demà passat o divendres.

Jo ho proposo així, Déu disposarà.

Dia 4, novembre [Dijous]

Encara no he contestat a n'en Santes ni he escrit a en Casadevall i em sap greu. Tan prompte com pugui, els escriuré.

Ahir vespre va córrer (m'ha caigut aquesta taca però no estripo el full perquè acabo el bloc i no se'n troben). Com deia, ahir va córrer la falsa nova que ja havia caigut Madrid; jo no ho vaig creure perquè altres dies s'havia dit. Vaig anar a cal Gepa⁴⁰ per escoltar la Ràdio Veritat però em vaig retrasar i no ho poguí sentir. Avui ja s'ha sabut que no havia dit res i que allò havia estat mentida («Qui té gana, somia pa»).

Avui he anat a buscar bolets i n'he trobat bastants: uns cinc K. He ensopagat bon dia i un bon sol. Des d'on era (el Montseny) es veia la Plana de Vic coberta de boira talment com si fos un mar. Quan hem estat aposentats per dinar hem pogut veure quelcom que per mi, que no ho veig mai, ha estat una sorpresa: les muntanyes de Montserrat. Es veien amb tota claretat i de la mateixa forma que les pinten en estampes i medalles. No faltava més que poguer veure a la Moreneta dins el seu temple i en una festa de la Federació. Però per ara em tindrè que conformar contemplant d'amagat la medalla que tinc a casa.

Bona nit i fins demà si tinc temps d'escriure. Ara sí que per escriure tinc que aprofitar qualsevol moment que tingui lliure. És veritat que el temps és or.

Dia 5, novembre [Divendres]

Avui sí que no tinc gaire temps per escriure i estic molt cansat i tinc més ganes de dormir que d'escriure. Però tinc una cosa molt important per escriure. És interessant i no [hi] estaré gaire per escriure-la.

Avui, com cada divendres, he parlat amb el gran fejocista Garriga i, encara que no ho sap del cert, crec que buscarà manera de què diumenge pugui oir missa i combregar. Jo ja me'n faig pagues; em sembla que serà cap a Viladrau, per allà on vaig anar a buscar bolets. Trobo que és un bon lloc, perquè s'hi pot anar amb l'excusa de fer una excursió o buscar bolets.

A n'en Garriga ja li he parlat d'en J. Codina. Li he dit que era un bon fejocista i que li agradaria molt poguer-hi anar. Ell m'ha dit que si era molt de confiança ja hi podia anar i com que d'això no cal dubtar-ne, quasi segur que hi anirem els dos. Amb tot, això no ho sé del cert. Si s'hi va, demà em farà passar avís.

Estic contentíssim i molt agraït d'en Garriga. No sap el favor que em fa.

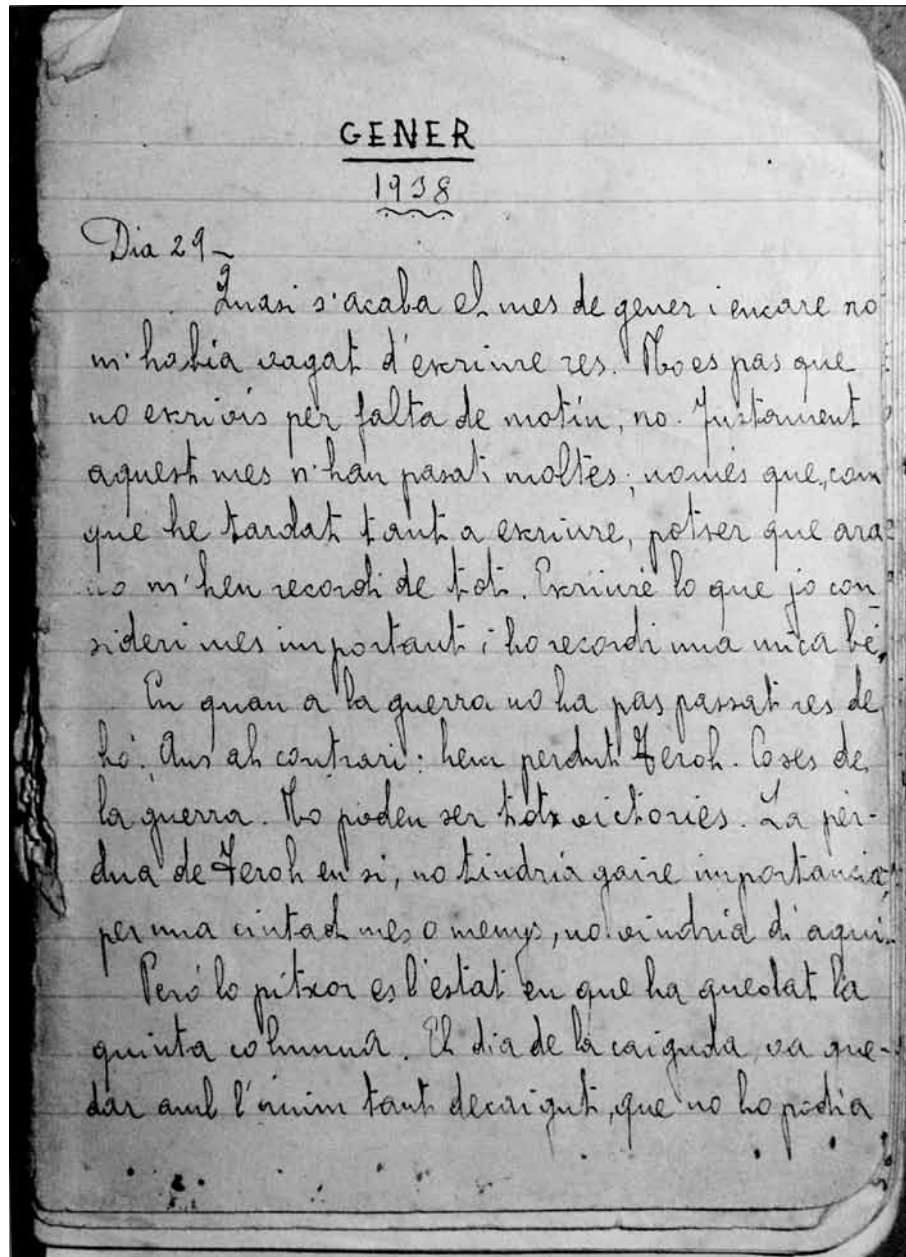
Si hi vaig, ja ho escriuré el dilluns tan bé com pugui. Quasi sembla que no estic ben determinat. Sembla que tingui por de presentar-me davant de Déu i rebre'l dintre de mi després de tant de temps de no haver-ho fet. Però Ell ja em darà valor perdonant-me tot lo mal que he fet en aquests setze mesos de guerra i persecució.

Fins dilluns, perquè em sembla que demà no escriuré i el diumenge tindrè altra feina i segur que quan arribaré ja estaré cansat.

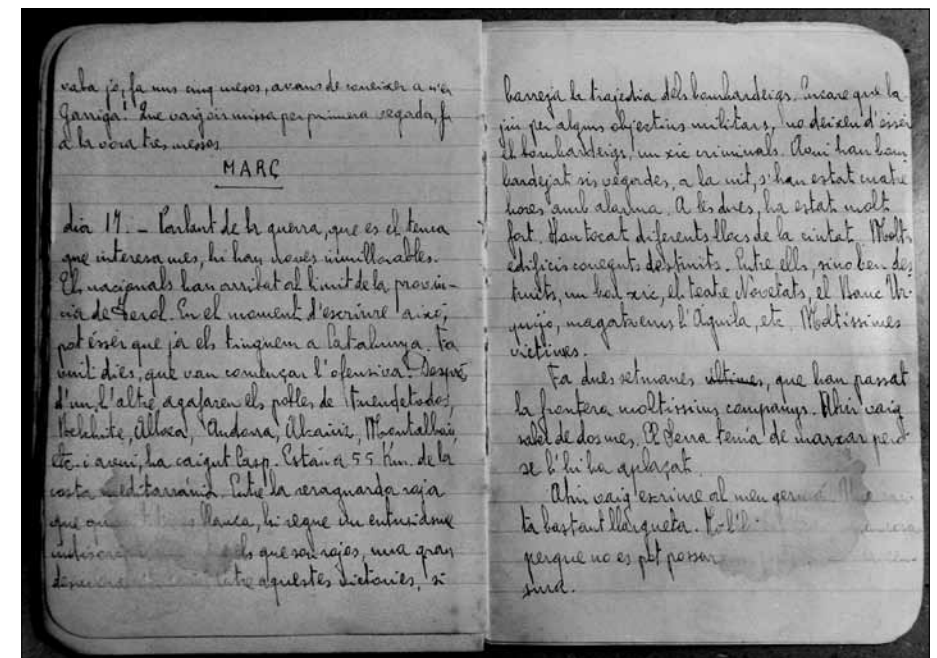
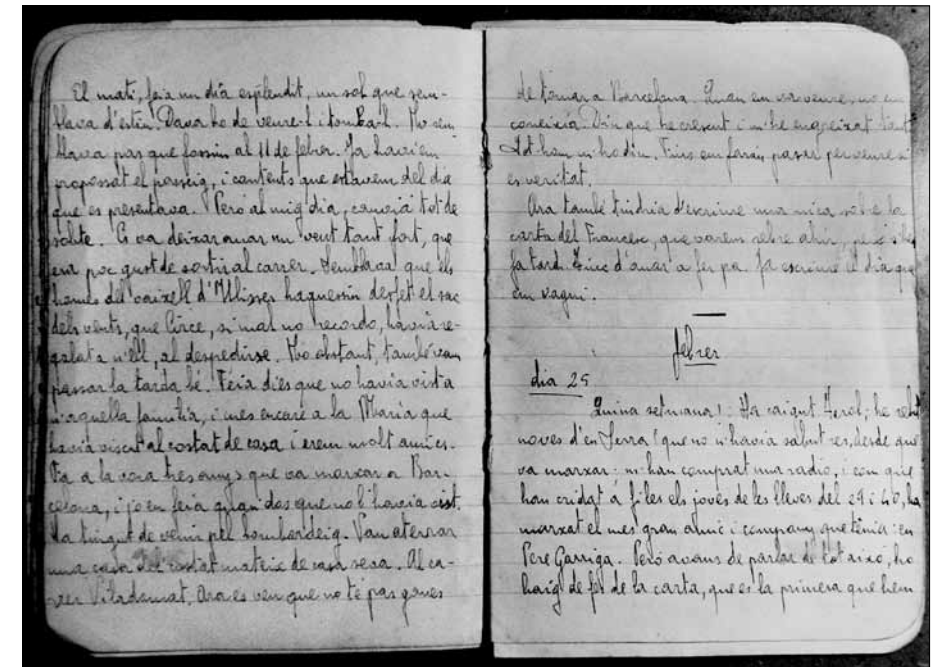
38. Andreu Santasmasas Molist (1916-2003).

39. Salvador Casadevall Baulenas (1916-2000), àlies Marxant, fill de can Marxant, al carrer Nou.

40. Carrer Major, núm. 42.

4. Algunes de les pàgines originals del diari (Arxiu Roser Grau, Tona).

Dia 9, novembre [Dimarts]

Jo volia escriure ahir, però encara em trobava cansat del diumenge. Solament del diumenge ja tinc cosa per escriure, però veig que s'acaba el bloc i prefereixo començar-ho en un de nou.

Entre ahir i avui, poca cosa. Ahir ens pensàvem que farien un registre a casa perquè en van fer dos o tres i es deia que anirien a totes les cases que tenen algun noi a fora, però ahir ens en vam escapar i fins que tornin.

Dia 10, novembre [Dimecres]

Ahir vaig acabar el 1er bloc d'aquest diari, que en dic jo, i avui començo el segon amb poca cosa per explicar. De primer contaré lo que ha passat avui i si em sobra temps o si no demà escriuré lo del diumenge passat, que serà lo més important.

Avui he anat a matar porc a dues cases; he dinat a ca la tia Maria⁴¹ i he sopat i passat la tarda a casa l'àvia.⁴² Mentre estava a casa l'àvia ens han contat que s'havien sentit trets a l'indret de Muntanyola, que hi havia algun mort tonenc, ferits, presos... Però, de tot això, no es sap res en cert. Crec que la veritat és que alguns guàrdies han anat a practicar algun registre per aquelles masies que tenen fama de tenir emboscats a molts dels compresos en quintes que marxen dels rojos per no lluitar contra els que vénen a salvar-nos. Sembla que han trobat alguna casa que s'han resistit i volien escapar-se, però els han tirat, fent algun mort i potser algun presoner o ferit. No se sap si eren de Tona o forasters. Espero que se sabrà. Si hi ha algun mort, Déu el tingui amb Ell, que ja s'ho mereix.

Avui volia escriure a n'en Marxant⁴³ i encara no ho he fet. Sóc un deixat. A n'en Santes el vaig contestar ahir. Avui hem tingut noves d'en J. Rabassa que serveix a Pozoblanco, front de Còrdova. És un bon noi que va treballar de pastisser a casa l'any passat. Fa poc se li va morir el pare.

Avui ens han passat un paper que aproximadament deia: «Per tenir el vostre fill Francesc absent del servei militar, us abstindreu de passar a recollir cap classe de gènere a la conselleria de proveïments». Crec que encara que no ens deixin vendre res, no ens morirem de gana. Em sembla que no tardarà gaire a venir-los la seva.

Segurament que a les cases que tenim algun desertor no ens faran carta de racionament perquè no puguem comprar res.⁴⁴ Si fan això no podran menjar més que els *enchufats*. Què hi farem!: Déu hi faci més que nosaltres.

41. Maria Roqueta Fabregar, casa coneguda com cal Cisco, al carrer Major, núm. 30.

42. Anna Fabregar Font (can Vileca, al carrer Major, núm. 38).

43. Salvador Casadevall Baulenas, àlies Marxant.

44. Tona era un dels pobles d'Osona amb més desertors en relació a la seva població. El 12 de febrer de 1938 n'hi havia comptabilitzats 96. Vegeu LLEOPART, Amadeu; PUIGFERRAT, Carles. «Ara fa... cinquanta anys. 1938-febrer de 1939: la fi de la guerra». *Llibre de l'any* [Tona] (1989), p. 44. Segons un informe del radi del PSUC de Tona al Comitè Central del Partit Socialista Unificat de Catalunya, del 7 de setembre de 1937, dels 32 nois de la lleva del 1937 sols se'n presentaren 6 (Arxiu Municipal de Tona, capsa 1814, carpeta «P.S.U.C.»).

Res més tinc que escriure, fora lo de diumenge. Ací va: ja vaig escriure el divendres que en Garriga em va dir que fàcilment oiria missa el diumenge a Viladrau i que, al saber-ho de cert, em faria portar un avís pels autos de Vic. El dissabte vaig esperar a l'arribada de tots els autos i no va arribar res i jo ja creia que [no] hauria estat possible. Però ja eren les nou del vespre quan se'm presenta un xòfer amb una nota d'en Pere que deia així: «Demà a 2/4 de cinc del matí ens podem trobar a la plaça de Viladrau». Vaig quedar com de pedra. No sé què hauria fet al xòfer aquell al saber que des del matí tenia el paper a la butxaca i no me'l donà fins a les nou del vespre. En aquesta hora no tenia temps de res. Vaig buscar un llum per la bicicleta i no en vaig trobar cap. Vaig buscar a n'en Codina perquè vingués amb mi i no el vaig trobar. Ho vaig dir a n'en Serra,⁴⁵ però treballa de barber i té feina el diumenge. A casa d'en Codina estava tancat.⁴⁶ Al cafè vaig trobar el seu pare,⁴⁷ que em digué que en Josep estava dormint i li vaig dir:

—Si aneu a casa vostra i teniu manera de parlar-l'hi, digue-li que demà podem anar d'excursió, que li agradaria molt. Però si hi vol anar ha d'estar a les quatre a la plaça de l'Hostal; amb la teca, que no hi pensi.

El bon home em va dir que ja ho faria.

Me'n vaig a cap a casa i la mare em va començar de coure la minestra que jo me l'anava arreglant en una coixinera en forma de motxilla. Em vaig arreglar la bicicleta i el despertador posat a les tres i cap a dormir.

Tot just he escrit lo de dissabte: ja tinc son. Demà, que no fem pa, ja tindrè temps i escriuré lo del diumenge.

Bona nit i fins demà.

Dia 13, novembre [Dissabte]

Ja som a dissabte i no sé lo que he fet aquesta setmana. Des del dimecres que no havia agafat la ploma i no serà perquè no tingués res per explicar, ja que escrivint lo del diumenge tinc feina.

Com deia en l'últim dia que vaig escriure, el dissabte vaig posar el despertador a les tres. El diumenge ja estava despert abans i tenia el relotge ben amagat entre els llençols perquè no fes tanta fressa i al punt de les tres em llevo, baixo l'escala i em faig bé el paquet, procuro fer poc soroll com si anés a robar o fer quelcom de mal; per sort no es despertà ningú. Em vaig esperar fins que tocaren les quatre i al punt que les sentí, surto al carrer amb la bicicleta a coll i cap a la plaça de l'Hostal. Tot estava fosc i desert, no hi havia ningú. M'espero fins a un quart de cinc i res, me'n vaig a casa en Codina i està tancat. No vull trucar pensant que no l'han deixat venir i me'n vaig tot sol, però a l'arribar a les Quatre Carreteres i veure que tot està tan fosc, que no es veu res de la carretera i jo sense llum, me'n torno cap a cal Codina i espero al carrer per por de trucar. Al començar a clarejar em decideixo

45. Josep Serra Coma.

46. Can Xesc, al carrer Nou.

47. Josep Codina Baulenas.

i pico a la porta. Sortí en Josep mig adormit i mirant el temps que no el feia bo: estava núvol i no es veia res de tanta boira com hi havia. Al mirar al carrer em va conèixer a mi i em preguntà lo que volia. Em digué que ja li havia dit el seu pare, però ell no es cregué que sortíssim a les quatre d'excursió. Al dir-li jo per lo que era, es vestí corrents, baixà de seguida, inflàrem les bicicletes i ja eren dos quarts de cinc quan sortírem.

El viatge anà molt bé. No tinguérem cap desgràcia ni feia fred perquè estava bastant núvol, però teníem por que ploqués. Arribàrem a Viladrau i a la plaça trobem un home que ens preguntà si érem de Tona. Per ell, ens enteràrem que fins a dos quarts de sis ens havia esperat en Pere Garriga i que havia sortit cap a la Creu de Matagalls. Al sentir que teníem d'anar a la Creu, vaig quedar parat. Per trobar-nos amb en Pere, teníem que anar de primer a una masia anomenada el Pujol, on ens ensenyarien el camí i ens donarien lo necessari. Buscàrem una casa per deixar les bicicletes i cap al Pujol. Els camins eren d'allò més enredats i després de preguntar dues vegades encara ens vàrem perdre. Atravessàrem camps i torrents mullant-nos fins als genolls i arribàrem a una casa on no hi havia més que un parell de nanos que no saberen dar-nos cap explicació:

—És aquí el Pujol?

—No.

—Cap on és?

—Cap allà.

—És molt lluny?

—No ho sabem.

No en poguérem treure aigua clara. A la fi, seguint un camí de carro, arribàrem a una petita altura des d'on es veia tota l'esplanada a les nostres plantes i poguérem trobar el Pujol i fer-nos càrrec de la volta que havíem fet. És, el Pujol, una bona mostra de gran masia catalana i la gent de la casa, bons tipus de pagès catalans. Sortiren tots al portal al sentir els lladrucs d'un gos, molt quiet i manso, que a l'hora d'esmorzar rondà sempre per sota la taula. Els preguntàrem si havien vist passar una colla de joves que anaven a la Creu de Matagalls i ens van dir que no havien vist ningú. Però quan saberen qui érem nosaltres ens van dir la veritat: en Pere i els seus companys havien passat la nit a la casa i a la matinada havien anat a Viladrau a esperar-nos. Un home, que seria l'hereu de la casa, ens ensenyà el camí de la Creu. Una dona vella que sortí en un porxo ens aconsellà que no hi anéssim perquè sense saber el camí ens podríem perdre, però nosaltres no teníem ganes de quedar-nos. Una noia ens digué el mateix, però no em férem cas i emprenguérem el camí cap al Matagalls, on no hi havia estat mai ni en Codina ni jo. Perdérem una vegada el camí però poguérem arribar bé al cim. Abans d'arribar a la Creu trobàrem dos caçadors que també hi anaven i vàrem continuar amb ells. Poc abans d'arribar-hi, sentírem unes veus que cantaven la salve i nosaltres deixàrem els caçadors per poguer avisar que callessin. A l'arribar a la Creu, trobem que ja no cantaven i ja havien acabat la missa. Ens va saber molt de greu. El capellà, que és

molt bon home, ens va prometre una visita a Tona. Crec que es diu Mn. Torner.⁴⁸ Vam marxar tot seguit muntanya avall amb tota la colla. Érem dotze, vuit d'ells minyons de muntanya. Esmorzàrem al Pujol i després d'esmorzar tocaren l'harmonica i cantaren l'himne dels minyons i algunes cançons populars catalanes. El dinar el férem a les afores de Viladrau, en una font i un lloc molt bons. Després de dinar ja es va fer tard i prenguérem aviat el camí cap al poble. Espero que vindran a Tona algun dia.

El mateix diumenge vaig anar al cine a veure en Charlot, en *Tiempos modernos*, però com que tenia son me'n vaig anar aviat cap a dormir.

Ahir vingué en Garriga i parlàrem bastanta estona principalment de lo de Muntanyola. El que va passar el dimecres per aquestes muntanyes fou això: una colla d'*enchufats* de Tona van anar a «caçar» emboscats, com ells diuen. Van passar una nit per aquelles cases i feren dues morts: una a la porta de casa seva i l'altre era de l'Esquirol⁴⁹ i estava amagat en una altra casa. Després feren alguns registres, que més semblaven robos i saqueigs. Els pagesos de per allà dalt estan molt indignats.

Ja deia ahir que ara no ens donen res per vendre perquè tenim el meu germà fora. Crec que avui decidiran si ens deixen fer pa.

He escrit a en Santes i en Marxant, contant-los-hi lo del diumenge, tan dissimulat com he pogut.

Dia 17 de novembre [Dimecres]

Sembla que tothom està molt animat respecte a la guerra. Hi ha qui creu que el viatge d'en Companys a Brussel·les és per fer alguna mediació.⁵⁰ Jo no sabia què dir-hi; a veure lo que serà.

48. Es tracta de mossèn Antoni Torner Claramunt (1912-2002), prevere ordenat el 6 de juny de 1936 (Arxiu Diocesà de Barcelona, Preveres Difunts, c.78/12): durant la guerra, a la clandestinitat, va exercir una gran activitat pastoral a Barcelona, Sant Pere de Ribes i també a la plana de Vic, en aquest cas aprofitant les anades del seu amic Pere Garriga, que feia de venedor ambulat de teixits, als mercats de Tona i Vic. Torner va ser un prevere vinculat a l'escoltisme i a mossèn Antoni Batlle, del qual va ser col·laborador. A la postguerra va ser consiliari d'Acció Catòlica i promotor entre els joves d'activitats culturals i esportives. Va crear un grup d'escoltes i de l'HOAC a la parròquia del Roser de Barcelona. Va fundar la parròquia de Sant Jaume, a Badalona. Era rector a Maria Mitjancera quan es va produir la detenció dels membres de l'Assemblea de Catalunya que estaven reunits allí (1973). Vegeu MARQUÈS I SURIÑACH, *op. cit.*, p. 235-251; SUBIRÀ, Joan. *Capellans en temps de Franco*. Barcelona: Editorial Mediterrània, 1996, p. 64-92.

49. Una de les dues víctimes es deia Pere Ferrer Rofart (Rafart?). Fou mort prop del mas Fontanelles. Vegeu SOLÉ I SABATÉ, Josep M.; VILLARROYA, Joan. *La repressió a la rera guarda de Catalunya (1936-1939)*. Vol. 2. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, p. 380.

50. Es refereix al viatge que el president Lluís Companys va fer a Brussel·les entre el 15 i el 22 de novembre per visitar el seu fill Lluís, que havia estat internat en un sanatori belga. El viatge va provocar tota mena de rumors sobre suposats contactes del president amb polítics estrangers per mirar de trobar una sortida pacífica al conflicte. Vegeu VILLARROYA, Joan. «Entre la revolució i la guerra». A: *Lluís Companys. President de Catalunya. Biografia humana i política*. Barcelona: Generalitat de Catalunya - Enciclopèdia Catalana, 2006, p. 168.

Diumenge va ésser dia de dol per un company: es va morir el pare d'en Montmany.⁵¹ Encara no li he dit res. No hi vaig voler anar els primers dies perquè encara recordo bé la mort de la meva germana⁵² i sé que gaires visites atabalen. En pau descansi.

Sembla que els rojos de Tona estan una mica inquiets. Cap a Muntanyola es veu que no hi volen pas més tractes. Millor! Però em sembla que no durarà gaire perquè es veuen que tenen la guerra perduda i tenen ganes de fer mal.

De lo que creia que no ens deixarien fer pa, es veu que no hi han pensat més. Per ara que no hi tornin a pensar.

Avui he anat a enterrament d'un pobre noi que se l'enduien al front però es va posar malalt abans d'arribar-hi.⁵³ [...] ⁵⁴ per avui.

Dia 18 de novembre [Dijous]

Aquesta setmana ha fet l'any que van detenir aquells deu homes de Tona, entre ells l'oncle Pere.⁵⁵ Només els que ho van passar saben lo que patiren.

Dia 20 de novembre [Dissabte]

Em poso a escriure a les cinc del matí. Ja fa més d'una hora que estic llevat i ara tinc un moment que no sé què fer; i com que m'avorreixo i llegint m'adormo, he agafat el bloc i la ploma i em poso a escriure.

No és que tingui res d'importància per escriure però com que en aquest bloc no hi [ha] res interessant, no vindrà d'un poc.

Ahir em vaig veure amb en Pere Garriga, que quasi és l'únic que em dona algun motiu per escriure això. El matí el vaig anar a veure a la Plaça i vam parlar un rato. Allà hi havia amb ell un senyor que viu al davant de casa i que no coneixia més que de vista. Quasi ens vàrem fer amics. Vàrem quedar amb en Pere que a les tres aniríem a donar el volt i en aquesta hora ens trobarem els tres i anàrem a passejar. És el senyor aquell un home que ja tindrà els cinquanta, cabells blancs, ben enraonat i respectable. Es diu Josep. Per la conversa que tingueren ells dos, vaig suposar que era de dretes i va marxar de Vilanova i la Geltrú, que és el seu poble, perquè potser l'haurien matat. En Pere, que és de St. Pere de Ribes, crec que es troba igual. Tot caminant arribàrem fins al Pla Boixer, lloc on es fan molts bolets i en trobarem algun després de buscar molt. Jo no en vaig trobar més que dos i els donguí a n'en Pere. Se'ns va fer fosc aviat i tornàrem a casa a dos quarts de sis. Sort que els vaig trobar de bon humor.

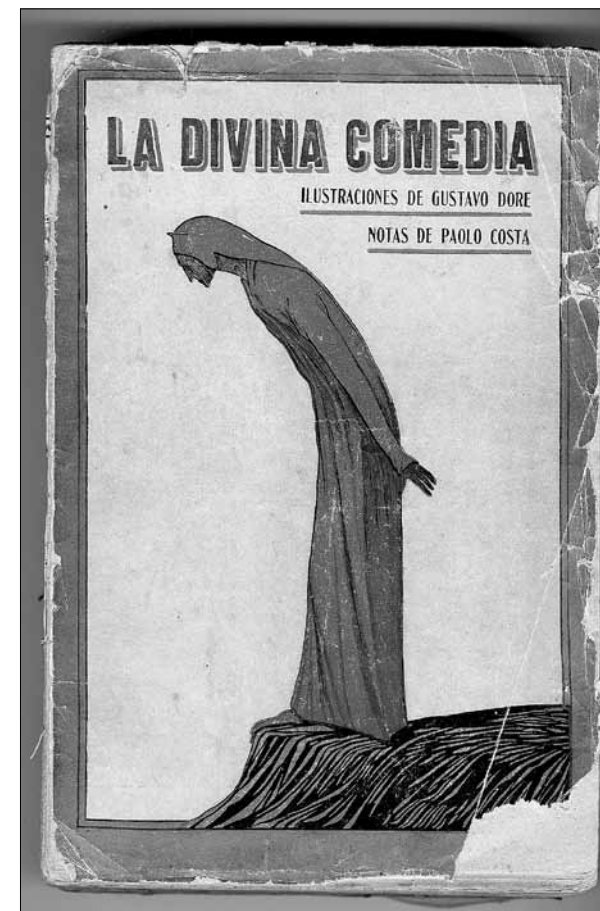
51. Josep Montmany Fabregar, fuster, mort als 51 anys.

52. Maria Buxaderas Roqueta († 1934).

53. Es tractava del soldat Daniel Vila Molist, fill de Pere Vila Serra, del mas Vall-llobera, mort als 21 anys, el 15 de novembre, després d'emmalaltir a Barbastre i ser traslladat a Barcelona: Arxiu Municipal de Tona – Jutjat Municipal de Pau, capsa 61; PLADEVALL FONT, Antoni. *Tona. Mil cent anys d'història*. Vic - Tona: Eumo Editorial - Ajuntament de Tona, 1990, p. 428.

54. Lectura dubtosa.

55. Pere Buxaderas Ristol.

5. Portada de l'obra *La Divina Comedia* que Sebastià Buxaderas va comprar l'octubre de 1937. És una edició del 1921 (Arxiu Roser Grau, Tona).

Al vespre li vaig entregar el paquet de pa, que quasi podria dir de contraban. Vàrem donar unes voltes pel poble i em convidà a prendre cafè. Vam xerrar una estona a la vora de l'estufa amb en Joan, company d'en Pere, que el trobarem al cafè.⁵⁶ Quasi no vàrem parlar més que del final de la guerra. Tothom està que la lluita ja ha arribat al seu final i hi ha qui diu que ja han firmat el pacte. Jo no ho penso així. Millor que fos, perquè (*sic*) em vindria de sorpresa. Al despedir-nos,

56. Es tracta de Joan Milà, també de Sant Pere de Ribes, amb el qual aquells mesos Pere Garriga compartia pis al passeig de Sant Joan de Barcelona. Tots dos junts feien els mercats. El pis era propietat de Joan Cuadras, germà de la promesa de Pere Garriga.

quedarem que avui aniria jo a prendre el número per l'auto de Vic. Ara acabo d'escriure i hi aniré. Espero que seré dels primers.

No vaig recordar-me de dar-li records per a Mn. Torner; ja li diré quan vingui a la cua. Des del dia aquell de Matagalls que hi estic pensant i espero que vingui a Tona. Fins i tot, quan sento que s'acaba la guerra desitjo que s'allargui un poc més per poguer oir missa clandestina. Quina emoció farà! Sembla que sigui aquell temps de les catacumbes! És clar que millor serà que s'acabi la guerra i que ho puguem fer amb tota llibertat.

Bé, se'n fa tard i tinc d'anar a fer cua.

Dia 22, novembre [Dilluns]

A la cua del dissabte vaig ésser el tercer i en Pere estigué molt content.

A la tarda escriguí a en Santes.

Ahir vaig anar d'excursió amb en Codina i en Montmany. Anàrem a Viladrau – Font Noguera – St. Julià – Vic – Tona. Tot va anar molt bé. Aquesta setmana ho escriuré a en Santes, que estarà molt content per lo aficionat que és al ciclisme.

Estic esperant, encara, contestació del Marxant.

A la tarda vaig anar al cinema, que m'agrada molt. Feien *Ciutat sense llei*.

Dia 24, novembre [Dimecres]

Encara no he rebut cap nova d'en Salvador.⁵⁷ Ahir van enterrar el metge,⁵⁸ que es morí a la nit del diumenge al dilluns. Va ser un enterrament extraordinari. Hi assistí tot el poble i bastants forasters. Era un bon home conegut i volgut per tothom. Feia molt de temps que estava malalt. Es diu que estava pitjor de lo que ha patit amb «aquests rojos».

Feia uns dies que tothom estava animat. Només es sentia a dir que la guerra s'acabava. Ara ja ningú en parla. En Companys ja ha tornat del seu viatge a l'estranger. Hi ha qui diu que volia fer un pacte, però que en Franco vol que els rojos es rendeixin sense condicions i ells no ho han acceptat. Amb aquesta classe de gent no s'hi pot fer cap tracte. Més val que guanyi del tot en Franco i que després en faci una aclarida. Solament fent justícia ja tindrà prou feina.

Dia 30, novembre [Dimarts]

Fa avui vuit dies que no havia pres la ploma per escriure aquest llibre.

Poca cosa ha passat aquesta setmana.

57. Salvador Casadevall Baulenas, àlies Marxant.

58. Dr. Josep Maria Serra Tous, que morí el 21 de novembre de 1937. Vegeu PADRÓS; PUIGFERRAT, *op. cit.*, p. 75, 420, 438 i 779.

Respecte a la guerra, ja tothom torna a estar desanimat. El diari d'avui ja demana els nois de disset anys per aprendre la instrucció.

He rebut aquesta setmana carta d'en Marxant; es veu que per ara està molt bé, cosa que m'alegra. També m'ha contestat en Santes una carta que li vaig escriure fa vuit dies. Els dos han entès molt bé lo de Viladrau que els hi vaig contar lo més dissimulat possible.

El divendres amb en Pere Garriga vam anar a voltar tota la tarda. Em va dir que procurarà tan aviat com pogués fer venir a en Torner. Quasi em faig pagues de que vindrà el diumenge vinent. Divendres m'ho ha de dir. Estic esperant el divendres amb més delit que cap setmana. Si em diu que sí, anirem tota la tarda a voltar per cercar un lloc a propòsit. Crec que jo mateix tindré que fer el pa que es convertirà en el Cos de Crist. Estic molt content, però quasi no ho goso fer. Tampoc sé com presentar-me davant de Nostre Amo després de tant de temps sense fer-ho. Sort que confio [que] Ell em darà valor. Em sembla que si no trobem cap lloc a propòsit, ja tinc una persona de confiança que em buscarà una casa; per paga, només vol que li deixem assistir a n'ella. És una monja, molt bona. És tia d'un bon amic meu. Parlant amb ella, m'ha descobert que oïa missa molt sovint, que celebrava bé les festes... Jo li he dit que no ho havia fet mai, però que esperava fer-ho aviat i que encara no tenia lloc per a fer-ho. Ella mateixa s'ha ofert per buscar una casa. Crec que ho podrem arreglar.

(En aquest tros del meu diari alabava molt un amic que anomeno en altres llocs. S'ho mereix de veritat. Li dec moltíssim; però crec que no dec escriure lo que escrivia d'ell. Quasi, quasi, el feia sant.)⁵⁹

[...]

per més bé que li pagui, sempre li quedaré en deute; hi ha moments que el comparo amb en Pier Giorgio Frassati,⁶⁰ de qui llegí la vida.

Ahir⁶¹ diumenge van augmentar la colla de companys. Ja tornem a tenir a n'en Serra, que ha deixat la xicota. Jo me n'alegro perquè sabia que era molt eixelebrada i poc formal. En Serra la conegué el mateix dia que jo, a les piscines d'Aiguafreda. No sé com es va poguer enamorar amb el paper que féu ella, aquell dia. Menys mal que se n'ha donat compte i ha reulat.

59. El 1940, en passar en net en un quadern alguns dels blocs originals, Sebastià Buxaderas decideix no transcriure aquesta part. Aquest amic a qui li deu tant s'hauria d'identificar amb Pere Garriga. Vegeu també la nota següent.

60. Pier Giorgio Frassati, famós membre de l'Acció Catòlica italiana, mort només amb 24 anys (1925). Era un gran excursionista. Model de jove catòlic compromès amb el seu temps, dinàmic i caritatiu. Fou militant del Partito Popolare (la Democràcia Cristiana). S'oposà a l'ascens del feixisme italià. Fou beatificat el 1990. El 1934 la FJC va publicar la traducció al català de la seva biografia, escrita per Antonio Cojazzi. La traducció és del canonge Dr. Carles Cardó.

61. En realitat, hauria de dir «Abans d'ahir».

Avui han ferit un home d'una casa de pagès de Vall-llobera.⁶² No ho puc escriure perquè no sé com ha anat. Deien que aquest home era dels espies que anaven en recerca dels emboscats i desertors. Avui estava treballant al camp i l'han ferit. Ja es comprèn qui seria.

Avui és St. Andreu, patró de Tona, festa major del poble. No sembla pas festa. Cada un a casa seva ho ha pogut celebrar. Jo m'he mudat a la tarda i he anat a Vic. He pogut celebrar la festa perquè no hem fet pa. Ara ja estem dos i tres dies a la setmana sense pa. La cosa es posa cada dia pitjor.

Demà contestaré al Santes i escriuré al seu germà gran⁶³ que encara no li he escrit mai. Això que era un bon company i bon fejocista. Era dels millors del grup.

Bona nit. Tinc son.

Dia 11, desembre [Dissabte]

No sé pas què he fet en tots aquests dies; demà passat ja farà quinze dies que no havia escrit res; és clar que tinc molta feina i que les poques estones que tinc lliures, les he aprofitades per escriure als companys del front.

El dimarts era St. Andreu, patró de Tona i diada de la festa major. Qui ho tenia de dir! L'any passat dèiem: «L'any que ve, ja estarà tot bé! És segur que ho celebrarem». Però ha corregut un any i les coses continuen si fa o no fa. Poca diferència. Sembla que pels fronts ha variat bastant i hem avançat força. Però ara torna a estar tot encallat i nosaltres cada dia patim més. Com més va, menys menjar es troba. No ho sé pas com ho farem. Aquesta diada no semblava pas festa en cap aspecte; semblava un dia qualsevol, cap diferència dels altres dies. Però jo ho vaig celebrar una mica: a la taula, com cada any o tan semblant com poguérem, cosa que crec ho ha fet molta gent. A la tarda, com que no fèiem pa, ens en vàrem anar a Vic el Cili i jo. Voltàrem una mica per la ciutat, vàrem prendre cafè, férem unes diligències que teníem encarregades i aviat fou l'hora de marxar. Déu vulgui que un altre any ho puguem celebrar en tota forma.

Tots els altres dies de la setmana fins el divendres, els vaig passar esperant aquest últim amb impaciència com mai havia esperat res. Tot per veure si en Pere Garriga em deia que podria venir a Tona Mn. Torner. Però em vaig tenir que passar amb les ganes, això que me'n feia pagues. De totes maneres, em va donar algunes esperances i fins em digué que es podia presentar algun dia; per lo tant, que ja podia buscar algun lloc a propòsit i de confiança per tal acte. Al vespre

62. Es tracta de Pere Vila Serra, pagès del mas Vall-llobera. Probablement era membre del PSUC o de la Unió de Rabassaires. L'agressió va ser recollida al periòdic *L'Hora Nova*: «Una agressió». *L'Hora Nova*. Núm. 199 (2 de desembre de 1937), p. 3: «A les nou del matí del passat dimarts, Pere Vila Serra, propietari del Mas Vall-llobera, de Tona, que es trobava treballant al camp, resultà ferit per uns disparells d'arma de foc que, aprofitant la boira, li feren uns desconeguts. Segons sembla la ferida no és d'importància». Sobre aquest atemptat, n'hi ha referències a l'Arxiu Municipal de Tona: capsa Jutjat Municipal 1932-37 (núm. 221), carpeta «1937»; capsa Juzgado Municipal 1938-1961 (núm. 215), carpeta «1940 ad perpetuam memoriam»; capsa 1814, carpeta «P.S.U.C.» (informe de l'1 de desembre de 1937). Pere Vila va morir el 22 de març de 1939, als 58 anys d'edat, a l'Hospital de Aislamiento de Irún.

63. Josep Santasmasas Molist (1913-2003).

LA CONFIANZA
PANADERIA, PASTELERIA
Y COMESTIBLES
C. Mayor, núm. 16
Tona, Jc de *15* de 19*38*

Ramon Buxaderas

Sr. D. *Refugiados* Debe:

MES	DIA	PESETAS	CS.		
<i>12</i>	<i>1</i>	<i>20k</i>	<i>Pa</i>	18	00
	2	20	11	18	00
	3	20	11	18	00
	4	20	11	18	00
	5	20	11	18	00
	6	20	11	18	00
	7	20	11	18	00
	8	20	11	18	00
	9	20	11	18	00
	10	20	11	18	00
	11	20	11	18	00
	12	20	11	18	00
	13	20	11	18	00
	14	20	11	18	00
	15	20	11	18	00
	16	20	11	18	00
	17	20	11	18	00
	18	20	11	18	00
	19	20	11	18	00
	20	20	11	18	00
	21	20	11	18	00
	22	20	11	18	00
	23	20	11	18	00
	24	20	11	18	00
	25	20	11	18	00
	26	20	11	18	00
	27	20	11	18	00

6. Factura de La Confianza presentada a l'Ajuntament de Tona el 30 de novembre de 1937, per la venda de pa per als refugiats (Arxiu Municipal de Tona).

prenguérem cafè al Mat-Creis,⁶⁴ xerrant un bon rato explicant-me ell de la seva vida. A l'arribar a casa ja estava tancat; però, amb sorpresa meva, no em renyaren gens. Només em digueren que creien que ja estava al llit i van tancar la porta. Quan, anant cap a casa, vegí les portes tancades ja em vaig assustar i diguí a en Pere que se n'anés a casa seva. Ell em digué que no tinguéss cap por de res i així fou: no em renyaren, i jo que ja esperava almenys un sermone!

El dissabte se n'anà cap a Vic en el cotxe, sense descuidar-me de recomanar-li es recordés de parlar amb Mn. Torner.

El diumenge passà com cada festa: llevar-me tard i avorrir-me fins a l'hora de dinar. A la tarda, futbol i cine. Feia molt vent. Al futbol no s'hi podia estar.

El dilluns vaig anar a Barcelona. El dia abans al vespre encara no sabia res, però el dilluns el matí, ja eren dos quarts de vuit, sento que em criden: «Sebastià! Lleva't, que sortim cap a Barcelona a les vuit!». Des del llit se sentia un vent fortíssim. Fins feia mandra d'aixecar-se. S'hi està tant de bé al llit! I més quan es veu que al defora fa mal temps. Però parlant d'anar a passeig, em passà tot seguit la mandra i em vaig vestir més de pressa que corrents; a les vuit ja estava a l'auto. A l'estació feia un fred horrorós, potser no tant com em semblava, però se sentia més que a Tona. Semblava que el vent se'ns tenia d'emportar a tots. El tren arribà a Balenyà que quasi estava ple. I com que hi pujà tanta gent, foren molts que tinguérem d'anar drets. A Barcelona, em compraren un abric i un relotge polsera. Volia comprar-me algun llibre, però no tinguí temps. Com que tanquen d'una a tres, se'ns féu tard i sortírem a les tres estant tot tancat. Tot està caríssim. D'abric quasi no se'n troben. El meu ens costà dues-centes vint-i-cinc i el relotge igual, sense la cadena que en costà seixanta.

El dimecres una colla de refugiades ens assaltaren la fleca. No les podíem pas fer callar, totes parlaven alhora, si és que es pot dir parlar lo que elles feien... Tot eren crits, xivarri, males paraules... A la fi, les poguérem treure i se n'anaren a una altra fleca. Mentre estigueren fora, vam tancar la porta i quan tornaren volien entrar per l'altra tenda. Va venir l'Ajuntament, però no hi pogué res. Per llegir algun paper que duia el tinent d'alcalde,⁶⁵ n'entrà una a la tenda i llavors volien entrar totes. Jo, que estava a la porta i no em donà la gana de deixar-ne entrar cap, em tinguí que barallar amb alguna. Una empenyia cap a dintre, jo empenyia cap a fora, i si no ve el pare que ens tragué els dos, trenquem un vidre. Maques hagueren sigut les ganàncies. Després alguna em cridava «*¡Ya nos acordaremos de ti! ¡Ya nos lo pagarás!*». I tot això amb paraules tan grolleres com elles mateixes. La que va entrar per llegir el document va mirar-lo de tots cantons fins que va veure que estava en català. Al donar-se'n compte, digué: «*Está escrito en chino*». Quan el tinent d'alcalde sentí això es va exaltar de mala manera: «*¿Con*

64. Era situat al capdavant del carrer Major, just a la confluència amb la carretera general (carrers Antoni Figueras i Dr. Bayés), on ara hi ha la Caixa de Pensions. S'havia inaugurat el 1936. El va construir el contractista Mateu Creus, d'aquí el seu nom. Segons un informe del radi del PSUC de Tona al Comitè Central del seu partit, del 25 d'octubre de 1937, era lloc de reunió de «*columna del miedo*», una mena de filial de la «*quinta columna*» (Arxiu Municipal de Tona, capsa 1814, carpeta «P.S.U.C.»).

65. Probablement, Miquel Riera Ventura, àlies Guerxo, que va entrar de regidor pel PSUC el 30 d'octubre de 1937 i passà a ser l'alcalde segon.

que después de vestirlas, darles albergue y alimentarlas, nos tratan de chinos? ¡Pues ya verá! ¡Ya me acordaré!». Després de molt de treball, es logrà callar-les i fer-les retirar. El dijous al matí ja tornàvem a estar igual. Però vingueren alguns guàrdies d'assalt de Vic i les feren callar. Crec que a les que tingueren més llengua les enviaren a Barcelona. Ja hi tindrien de ser.

Feia quasi un mes que no havien bombardejat Barcelona i aquesta setmana ja ho han fet dues vegades el dimarts i el dimecres.⁶⁶ En l'últim no feren gaire mal, però el dimarts molt. Caigué una bomba a un bar del Passeig Colón i fou on hi hagueren més víctimes. En total es calcula de trenta a quaranta morts i molts ferits.

Abans d'ahir hi hagué un topament de metro i hi hagueren bastants ferits, un d'ells un senyor molt conegut. Ahir divendres a la tarda es deia que bombardejaven Manresa. Jo no sentí res però diuen que es sentiren moltes explosions. Encara no se'n sap res.

Ahir, com cada divendres, per no perdre la costum, vaig passar la tarda amb en Pere Garriga. Anàrem fins a l'estació de Balenyà. Ell es creia que arribaria en Torner, però no arribà. En el passeig em contà coses interessants. Moltes de religió, que tindrè que recordar sovint. També em contà algun cas que encara que semblin casualitats, me'ls crec. El vespre ens vegérem poc. Anàrem al Mat-Creis com cada divendres, però hi estiguérem poc.

Dia 27, desembre [Dilluns]

Quants dies sense escriure res! No obstant, aquesta setmana passada, si ho escrivís tot, seria la setmana de més feina. Però no tinc gaire temps. Ara mateix, tinc d'aprofitar una estona que tinc, però acabo de llevar-me i tinc tanta son! Encara m'haig de rentar la cara. La setmana que s'ha acabat he oït missa per primera vegada després de la Revolució; he rebut noves de tots els companys del front i els diaris han portat la nova de la caiguda de Terol, que mentre els blancs cada dia ho van desmentint i diuen que la gloriosa ciutat continua resistint, ells cada dia diuen que Terol és seu; però es fiquen molt de peus a la galleda: un dia diuen que ja no queda més que el seminari, un altre que encara resisteixen al Banc d'Espanya i al quartel de la Guàrdia Civil. Ahir deien que els últims reductes facistes que quedaven, estaven cremant. A veure avui lo que diran. Segons diuen, el dissabte hi tenia d'arribar el general Aranda, l'heroi defensor d'Oviedo, per ajudar els assetjats. El dissabte al matí sortí tota la població a lluitar, inclús les dones, pels carrers de la ciutat. Ben diferent de lo que ens volien fer creure els rojos, que tota la població civil havia sortit a rebre'ls amb grans mostres d'alegria. Terol no pot ser dels rojos. Serà d'Espanya.

Fa potser vuit dies que vaig rebre carta del Santes, que després de passar vuit dies a Madrid ja torna a ésser a la tercera línia, a les trinxeres, i d'en Marxant que

66. Es tracta dels bombardeigs sobre Barcelona dels dies 7 i 8 de desembre de 1937, inici d'un nou període de forts bombardeigs sobre la ciutat que s'allargà fins al març de 1938. Vegeu ALBERTÍ, Santiago; ALBERTÍ, Elisenda. *Perill de bombardeig! Barcelona sota les bombes (1936-1939)*. Barcelona: Albertí Editor SL, 2004, p. 157-159.

continua tan fresquet per Madrid. També n'he rebut del Santes gran,⁶⁷ que encara no ens havíem escrit mai. Per ara està bé, però es veu que és dels que l'han passat més malament. Ara temo que l'hagin fet anar cap a Terol perquè es diu que hi han portat moltes forces del front de Guadalajara i moltíssims carrabiners; i ell estava a aquell front i justament fa dues setmanes que va ingressar al cos de carrabiners. Millor que no sigui així. Déu l'empari com a bon fejocista que és.

Però lo més gran que m'ha passat en aqueixa setmana, és que he oït missa per primera vegada. Era el dijous al vespre quan en Garriga em digué que aquella nit arribava en Torner. A les set va arribar. El vaig acompanyar i ja férem projectes per l'endemà. Quedàrem que a les sis aniria a la Fontordera.⁶⁸ Ell i en Pere ja s'hi quedaren a dormir. El divendres a les sis ja me n'hi anava i encara els hi trobí adormits. Al trucar jo, es llevaren i vaig passar l'estona al foc amb l'àvia de la casa. Quan estigueren tots llevats ja foren les set i les vuit quan haguérem confessat. Estava nerviós per esperar tant. De l'emoció quasi no sabia com començar per confessar-me. La missa començà que ja eren les vuit o més. No recordo que mai m'hagués fet tanta devoció cap església. Després d'oïr missa i combregar, no em poguí esperar pas perquè era molt tard i els de casa ja estarien llevats. Però no em digueren res i crec que estigueren contents. Oïnt aquella missa, em creia estar a les catacumbes amb els personatges de *Fabiola*⁶⁹ que ara he llegit.

Dia 29, desembre [Dimecres]

El divendres a la tarda anàrem a voltar amb en Torner, en Pere i en Joan.⁷⁰ Em digué Mn. Torner que si tenia algun company que volgués combregar, l'avisés i busqués una casa per les vuit del vespre, hora que es podria fer.

Vaig fer tot lo que poguí. Una tarda ocupadíssima. D'ací d'allà per avisar-los i buscar el lloc, que costà molt. Per fi vaig pensar en una casa⁷¹ que tenen un capellà amagat i que precisament el dilluns abans l'havia anat a veure. No solament em cediren el lloc, sinó que estigueren contentíssims. El capellà, Mn. Josep,⁷² ja digué: «Digues-li a n'aquest senyor que vingui de seguida. Fins a les vuit». Ja estava impacient.

A la comunió assistiren en Serra, en Codina, els de casa i algunes amigues. Mn. Torner estigué molta estona amb Mn. Josep.

Al marxar Mn. Torner, em digué que tornaria el dimarts 28 però veig que no ha vingut. Ara ja estic content perquè ho he fet una vegada. Fins que hi tornem. Déu vulgui que sigui aviat.

67. Josep Santasmasas Molist (1913-2003).

68. A l'estada dels masovers, la família Romeu-Señé, en aquella masia.

69. Novel·la el títol complet de la qual és *Fabiola o l'Església de les catacumbes* (1854), escrita pel cardenal Nicholas Wiseman.

70. Joan Milà, de Sant Pere de Ribes, company de pis de Pere Garriga a Barcelona.

71. Cal Climent, al carrer Major núm. 28.

72. Mossèn Josep Sabaté Riba (Carme, Anoia, 1896 - el Masnou, 1979). Després de la guerra, mossèn Josep va continuar residint a Tona, on feia de mestre i de sacerdot auxiliar a la parròquia. Va tenir el càrrec d'ecònom en els anys 1954-1955. S'estigué a Tona fins al 1957. Va morir als 83 anys d'edat, al Masnou, on era capellà del col·legi Sagrada Família (Arxiu Diocesà de Barcelona, C.53/115).

Aquest Mn. Josep venia tots els anys a Tona per prendre les aigües i li agafà aquí la revolució, tenint-se d'amagar. Aquí està esperant que pugui sortir amb llibertat.

El setembre del 36 ja el vaig anar a veure, però pocs dies després van fer passar que havia sortit i fins ara fa poc no em digueren que encara estava aquí amagat, i l'altra⁷³ setmana em digueren que si el volia anar a veure, hi podia anar qualsevol moment. El dilluns dia 13 [de desembre] m'hi vaig presentar. Semblà una visita de pèsam. Sort que el capellà és bastant xistós, perquè jo no sabia pas què dir; la majorjona, que també s'ha estat fins ara amagada, només sabia exclamar-se: «Que si fa tant temps!» «Que no sé pas com acabarem!», «Verge Santíssima, com ho farem!», etc. Els altres, els de la casa, deien poca cosa. Tots em preguntaven si sabia noves de la guerra. No m'hi vaig estar gaire, vaig marxar aviat, i fins al divendres que hi vaig haver d'anar per demanar-los aquell favor. Això era el divendres dia 18.⁷⁴ El divendres passat, o sia, la vigília de Nadal, en Pere Garriga no va venir. En Joan m'entregà una nota d'ell, en la que em deia que un fort constipat el retenia al llit. Espero que no serà res i que divendres ja podrà venir. En el mateix sobre també hi havia una nota d'en Torner en la que em deia que entregués un paquetet a Mn. Josep. Ho vaig complir tot.

A la nit de Nadal em feia pagues d'oïr la missa del gall, però no va ésser possible. Ja era molt vespre, quan un home va anar a cal Climent a avisar-los que no fessin res perquè els estaven vigilant. Em va saber molt de greu. Em van dir que si celebraven el diumenge, ja m'avisarien, però me'n vaig anar a dormir i encara no m'havien dit res. Ja em pensava que no em dirien res, i el diumenge al matí la mare ja em crida i em diu: «Sebastià, l'Anita⁷⁵ de cal Climent va dir que si hi volies anar, hi anessis a les nou». Jo que sí, em vesteixo i em rento de pressa i cap a missa. La tarda d'aquest diumenge la vaig passar un xic avorrida.

Fi de l'any 1937

[1938]

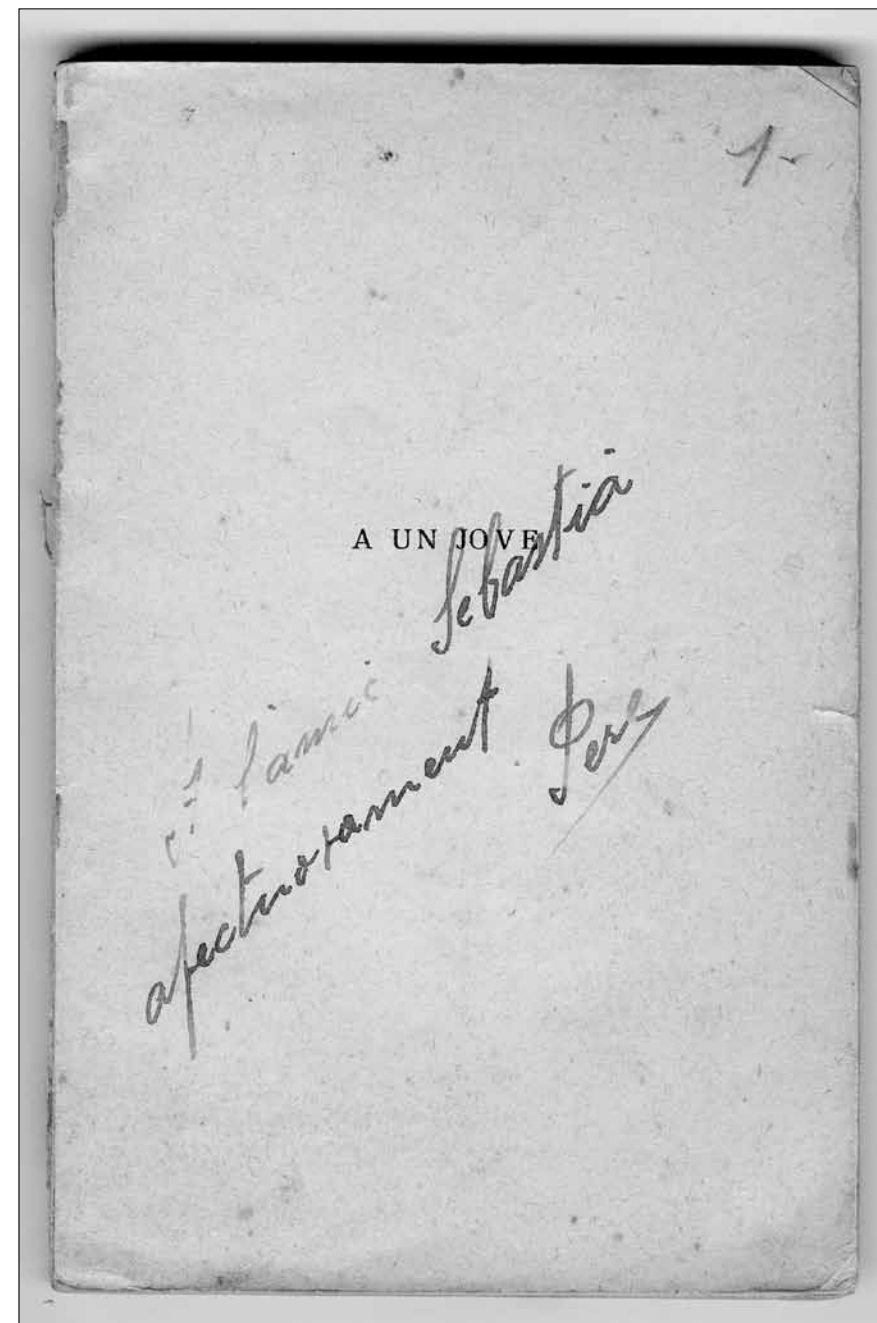
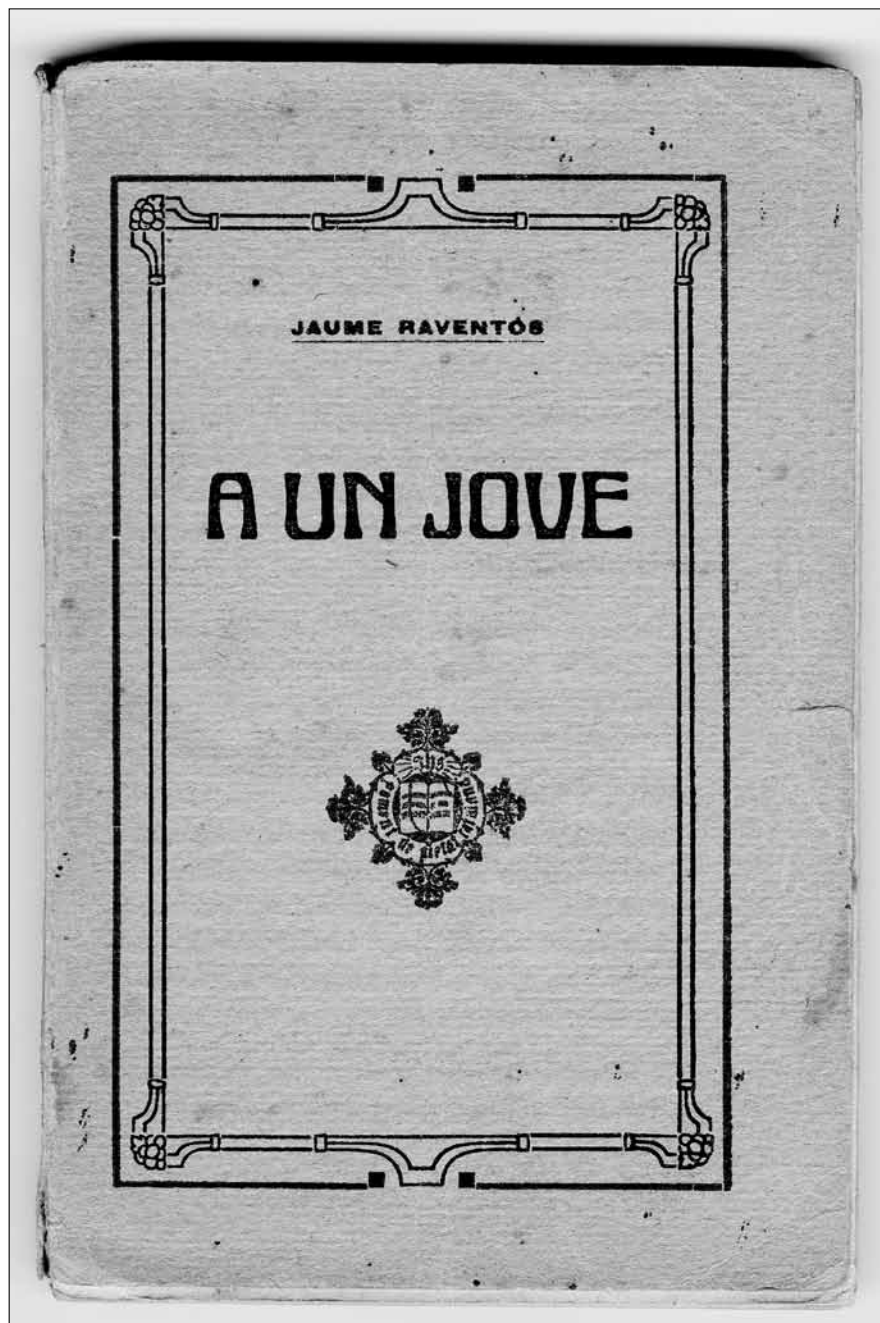
[1 de gener, dissabte]

En Garriga ja està bé; es veu que no sigui res: jo li he dit que ja ho devia fer per poguer celebrar Nadal. Ell diu que no. Ja el vaig veure el dijous, vam xerrar una estona i fins divendres. Ahir divendres, últim dia de l'any, va fer una nevada que encara que no molt gran va cobrir-ho tot de blanc. No es va pas poguer fer el mercat. En Pere no va fer ni cinc de calaix. Ni va desfer els paquets. Es veu que l'any 37 ens va volguer fer una bona despedida. Al vespre ens vam tornar a veure

73. Transcripció, a partir d'aquí, dels blocs o llibretes originals.

74. En realitat hauria de dir «divendres dia 17».

75. Anita Bentanachs.

7 i 8. Portada del llibre de Jaume Raventós *A un jove* (Foment de la Pietat Catalana, Barcelona 1928), que el fejocista Pere Garriga va regalar a en Sebastià abans d'acomiar-se, i dedicatòria del mateix Pere Garriga (Arxiu Roser Grau, Tona).

amb en Pere, vam anar fins al Mat-Creis, i vam estar una estoneta parlant a la vora de l'estufa. Em va dir que en Torner ja tornaria, però que abans volia saber com estava tot això. També em digué que vindrien a Tona dos policies secrets, de la «txeca», la societat secreta del Partit Socialista.⁷⁶ Tindrem d'estar a l'aguait. Em va explicar la seva aventura de quan volia marxar a França. En va passar de tots colors. Ja estava a punt d'arribar a Andorra quan ningú els contestà les consignes que els havien donat i va ésser que havien agafat a n'els guies. Ell i un seu company, després de molts treballs i tips de patir, van poguer tornar a Barcelona.

Avui és cap d'any. Si m'hagués de guiar pel dia que ha fet, diria que aquest any serà un bon any de pau i alegria; perquè ha fet un dia esplèndid. No semblava pas que ahir hagués fet aquella nevada. Feia molt poc fred, un sol que donava bo de veure; en fi: un dia de primavera.

Déu vulgui que sigui un any de benaurança en el que hi resplandeixi l'arc iris senyal de pau, després d'aquesta pluja de penes i disgustos que quasi fa dos anys que aguantem. Que després sorgeixi una aurora de pau i benestar per tots els espanyols, i que llueixi el tan esperat sol de la llibertat per tots els catòlics perseguits. He dit. Sembla que estigui fent un sermó.

A veure si dijous, que és la diada dels Reis, ho podré celebrar una mica. No he celebrat gens ni Nadal, ni Cap d'Any. De totes maneres, ara estic convidat per anar cada festa a missa. Hi puc anar sempre que vulgui a les nou del matí. Ja és quelcom.

He sapigut que a Tona es va celebrar molt la festa de Nadal: missa, comunió general, ofici solemne i exposició del Santíssim. No sé a on devia ésser. Em sap greu no haver-hi pogut anar-hi.

Allò que em va dir en Pere, dels policies de la «txeca», es veu que és veritat. Els cafeters ja han avisat a n'els clients de confiança, perquè vagin al tanto a parlar. Es veu que volen fer feina. Diuen que els organitzadors de les «txeques» són russos. D'aquesta gent n'expliquen barbaritats. Obliguen a les víctimes a que facin declaracions per medi de turments. Després diran dels feixistes. Això és pitjor que la Inquisició.

Ara tardaré uns dies a escriure perquè a Tona ja no es troben blocs, i vull anar a Vic a comprar-ne un que estigui bé per escriure les coses que passaran en l'any de 1938. Bon any nou.

76. Es refereix a policies del SIM, el Servei d'Investigació Militar (serveis secrets republicans, dominats pels comunistes, que els utilitzaren partidament). El Partit Socialista és el PSUC, el Partit Socialista Unificat de Catalunya, de tendència comunista. Vegeu CATTINI, Giovanni C. «El Servei d'Investigació Militar (SIM)». A: *Catalunya durant la Guerra Civil dia a dia*. Vol. 15: Una societat en guerra. Barcelona: Edicions 62 - La Vanguardia, 2006, p. 36-45.

GENER

1938

Dia 29 [Dissabte]

Quasi s'acaba el mes de gener i encara no m'havia vagat d'escriure res. No és pas que no escrivís per falta de motiu, no. Justament aquest mes n'han passat moltes, només que com que he tardat tant a escriure potser que ara no me'n recordo de tot. Escriuré lo que jo consideri més important i ho recordi una mica bé.

En quant a la guerra, no ha passat res de bo. Ans el contrari: hem perdut Terol.⁷⁷ Coses de la guerra. No poden ser tot victòries. La pèrdua de Terol en si no tindria gaire importància; per una ciutat més o menys, no vindria d'aquí.

Però lo pitjor és l'estat en que ha quedat la quinta columna. El dia de la caiguda va quedar amb l'ànim tan decaïgut que no ho podia pas ésser més; ara sembla que tothom està una mica més animat; fa alguns dies que daven bones notícies; semblava que molt aviat ho tornarien a prendre. Però no ha estat així, per desgràcia. Els marxistes s'hi han plantat, i no hi ha qui els faci recular. No obstant, ni un moment he pensat que podíem perdre la guerra. Això mai. Sembla que sigui impossible.

En la meua vida tampoc he estat de sort. El fet més important és una gran desgràcia. Aquesta setmana que acabem he passat una gran pena, per la mort del meu nebodet Ramon.⁷⁸ Encara sembla que no pugui ésser que sigui mort. Tan maco; tan eixerit; tan bo; ho tenia tot, es feia estimar de tothom. La traïdora mort l'ha arrancat d'aquesta vida en la millor edat. Quan tot són goigs i alegries, quan no es pot fer ni pensar res de mal. Tenia cinc anys. Feia poc que els havia complert. Ell estava content perquè aviat seria un home, deia. Qui podia pensar que en poques hores se n'anés d'aquesta vida, per augmentar el nombre d'angelets que no tenen altra missió sinó la d'alabar eternament Aquell qui els ha creat. Però encara que pensem tot això que s'ha mort a la millor edat per anar de dret al cel, la pena no se'n va. Ho omplia tot. Es troba a faltar per tot arreu. Pensar que fa pocs dies ho alegrava tot i que ja no el veurem més en aquest món! Sembla que no pugui ser.

Va morir el dimecres. Eren les sis quan el seu pare ens va venir a trucar. Jo ho vaig témer de seguida. Em vesteixo corrents, hi vaig, i encara respirava però ja es veia mort. Van córrer a buscar tres metges i tots van dir que ja no hi havia remei. Va continuar en el mateix estat fins per allà a les nou, que va finir. Va quedar com un angelet. Ni més ni menys. Blanc com la neu. Amb la boqueta una mica oberta, com si volgués somriure als bons angelets que acabava de conèixer. En aquella casa no hi havia pas consol. Tots ploràvem. L'estimàvem tant! Les tietes de l'estanc⁷⁹ ploraven sense consol. Pobret! Tot el dia era a casa seva a jugar. Com la seva mare tenia feina, ja de petit petit el va portar a ca les tietes i sempre

77. Després de durs combats, la ciutat de Terol va caure a mans republicanes el 8 de gener de 1938.

78. Ramon Bruch Buxaderas (1932-1938). Va morir el 26 de gener de 1938.

79. Dolors (1890-1962) i Remei (1895-1986) Buxaderas Ristol, que tenien un estanc al carrer Major, núm. 60. Abans havien portat l'hotel Ristol i el balneari Ullastres, aquest últim amb el seu germà Pere, tots tres, germans del pare d'en Sebastià.

més hi havia anat. En aquesta casa ha de semblar que hi falta de tot. Jo encara no hi he anat, però la tia Remei va dir que tant com podien estaven a fora perquè enlloc tenia tants records com a casa seva. Què hi farem. No toca cap més remei que la conformitat. Déu ho ha permès, i sap tot el que fa.

La nit del dimarts va ocórrer un fenomen que per lo rar que és el veure'l des d'aquí, és digne de mencionar. Es va poguer contemplar molt bé una aurora boreal.⁸⁰ De moment ningú sabia lo que era: els uns, que eren proves de reflectors d'algun camp d'aviació; d'altres, que eren senyals de coses que havien de passar; els més supersticiosos i pessimistes, ja deien que era la fi del món. Però la majoria estaven d'acord de que era una aurora o algun fenomen atmosfèric semblant. D'aquí es veia com un gran ventall que s'obria darrere el Pirineu, i prenia grans dimensions. També canviava de posició, primer es veia més cap al N.E., després ben bé al N., va estar molta estona aixís, anant a parar més d'una vegada cap al N.O. Era completament vermella, amb algun raig blanc entremig. Quan no es veien aquests raigs, donava la impressió d'un grandió i llunyà incendi. A l'endemà ja ho duien tots els diaris. Diuen que cap a París, Berna i Londres, va quedar completament clar, com el mig del dia. Als països escandinaus quasi els devia enlluernar.

En quant als amics del front, res a remarcar, tots continuen igual. He rebut carta de tots.

El Pere Garriga està malalt d'angines; aquesta setmana no ha pogut venir. Espero que no serà res. Déu vulgui que sigui com l'altra vegada que va durar poc i el divendres següent ja va poguer venir.

FEBRER

Dia 12 [Dissabte]

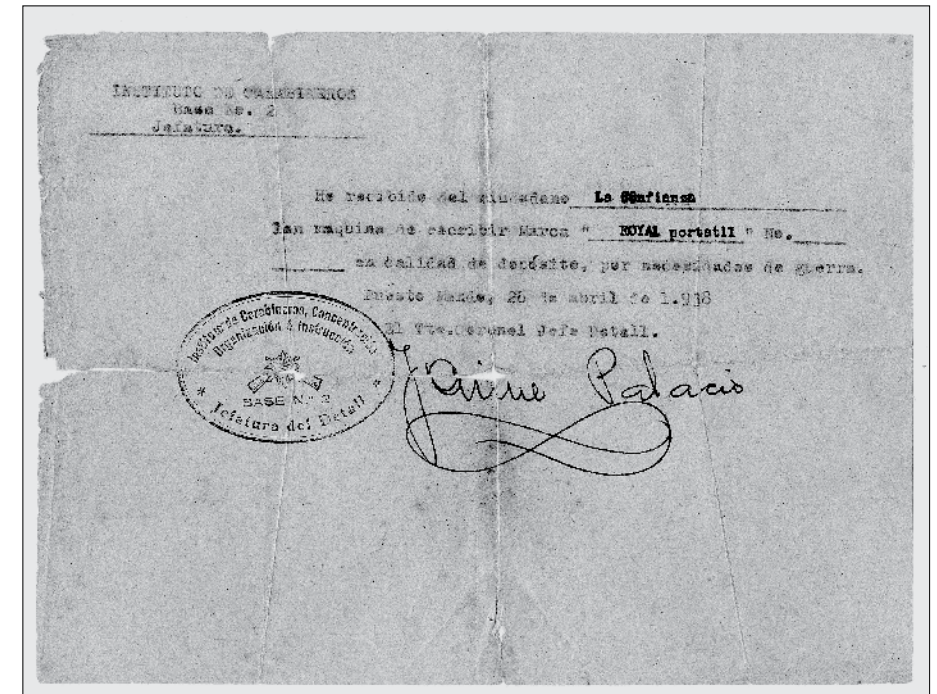
Encara que ja han passat 15 dies sense que jo escrigués res en aquest llibret, quasi no sé què escriure.

En lo que s'ha notat més variació en aquesta última setmana, és en la guerra. Fa dues i tres setmanes que degut a la caiguda de Terol es notava una gran desanimació i desmoralització entre lo que en podríem dir la quinta columna. Aquesta setmana la situació ha canviat per complert.⁸¹ Tothom està animat. Ja no se sent que reneguin dels blancs com feien dies enrere: «Que si són uns burros; que si no saben el que fan; que ara sí que estan perduts», etc. Ara és més fàcil que hom senti: «Ara sí que va bé; quins tios!; això sí que són militars!; si ens trenquen les comunicacions, estem llestos!», i com aquestes, moltes i moltes exclamacions.

Allà a on han apretat és entre Terol i Montalbán, i és que deuen anar per partir, si els és possible, Catalunya i València. Fa dos dies que sembla que no apreten. Segons diuen és per recollir i assistir morts i ferits, i per consolidar les posicions

80. L'aurora es va produir el dimarts 25 de gener, a partir de les 7 de la tarda, aproximadament. A tot Catalunya la visió del fenomen va ser molt clara. En alguns indrets d'Europa no se n'havia vist cap de tan espectacular des de feia segles.

81. Es refereix a l'ofensiva franquista per recuperar Terol.

9. Rebut de la confiscació que els carrabiners van fer de la màquina d'escriure d'en Sebastià Buxaderas. Porta data del 26 d'abril de 1938 (Arxiu Roser Grau, Tona).

darrerament conquistades. D'aquestes les més importants deuen ésser Alfambra i Sierra Palomera. Aquesta última es va rendir. Els van tirar proclames dient que si no es rendien, els atacarien fort i es tindrien de rendir a la força; aviat van onejar les banderes blanques i es van entregar milers d'homes.

En pocs dies han bombardejat dues vegades Vilanova i la Geltrú, destruint part de l'estació i la fàbrica Pirelli.⁸² En aquesta fàbrica hi treballa un fill del Sr. Josep Carbonell. Aquest Sr. viu al davant de casa. És una bella persona. Un bon home. I com quasi tots, per no dir tots, els bons homes, ha de viure allunyat de casa seva. M'ha proporcionat alguna pesseta per a la col·lecció. Tornant amb el bombardeig, diuen que ha estat un model de bombardeigs. És clar que deu ésser perquè ningú els ha privat de res. Volaven a 10 metres. Es van passejar un quart per sobre la població i quan sortiren els treballadors de la fàbrica, fou quan descarregaren. Tocaren bé els objectius que s'havien proposat. Si a Barcelona es pogués fer així!

82. Es refereix als bombardeigs dels dies 4, 5 i 7 de febrer de 1938. Vegeu PUIG ROVIRA, Francesc X. «El cost humà de la Guerra Civil a Vilanova». *Miscel·lània Penedesenca* [Vilafranca del Penedès], vol. 20 (1995), p. 401-452.

Que bé que aniria! Però l'últim dia que hi van anar, a Barcelona, volaven a més de 3.000 metres. És impossible de precisar bé. És quan rep qui menys culpa té. Però, en fi, què hi farem. És la guerra!

Aquest bombardeig de Vilanova me l'ha explicat en Pere Garriga, que ha estat 15 dies malalt, i se n'anà a viure amb la seva germana, que viu en aquesta ciutat. Ell s'ho estava contemplant d'un segon pis. Des de la seva cambra. Diu que anaven més baixos que el campanar.

Ahir, el Pere i jo vam anar a passar la tarda a la Fontordera, a la vora del foc, teníem proposat anar a passeig, però va fer una tarda de vent que no es podia córrer.

El matí feia un dia esplèndid, un sol que semblava d'estiu. Dava bo de veure'l i tombar-s'hi. No semblava pas que fóssim a l'11 de febrer. Ja havíem proposat el passeig i contents que estàvem del dia que es presentava. Però al migdia canvià tot de sobte. Es va deixar anar un vent tan fort que era poc gust de sortir al carrer. Semblava que els homes del vaixell d'Ulisses haguessin desfet el sac dels vents, que Circe, si mal no recordo, havia regalat a n'ell al despedir-se. No obstant, també vam passar la tarda bé. Feia dies que no havia vista aquella família, i més encara la Maria⁸³ que havia viscut al costat de casa i érem molt amics. Fa a la vora tres anys que va marxar a Barcelona, i jo en feia quasi dos que no l'havia vist. Ha tingut de venir pel bombardeig. Van aterrar una casa del costat mateix de casa seva, al carrer Viladomat. Ara es veu que no té pas ganes de tornar a Barcelona. Quan em va veure, no em coneixia. Diu que he crescut i m'he engreixat tant. Tot-hom m'ho diu. Fins em faran pensar per veure si és veritat.

Ara també tindria d'escriure una mica sobre la carta del Francesc, que vàrem rebre ahir, però s'ha fet tard. Tinc d'anar a fer pa. Ja escriuré el dia que em vagui.

Febrer

Dia 25 [Divendres]

Quina setmana! Ha caigut Terol;⁸⁴ he rebut noves d'en Serra (que no n'havia sabut res des de que va marxar); m'han comprat una ràdio, i com que han cridat a files els joves de les lleves del 29 i 40, ha marxat el més gran amic i company que tenia: en Pere Garriga. Però abans de parlar de tot això, ho haig de fer de la carta, que és la primera que hem rebut del meu germà.

Segons ens explica a la carta, està molt bé. No em pot dir a on és però suposem que és a Burgos o almenys a la província. S'ha engreixat molt: ha augmentat 15 quilos, encara que ja suposo que els devia haver perdut. En aquesta carta, també pregunta per mi, una mica dissimulat. En lloc de dir el meu germà, diu el jove de l'hotel a on m'hospedetjava.

Com que deu saber que ens han demanat a n'els de 18 anys, ja deu estar tranquil. Com és de suposar, posa molts petons pels dos nebotets. Quina pena i

83. Maria Romeu Señé, casada amb Cándido Soler.

84. Els franquistes recuperaren Terol el 22 de febrer.

desengany tindrà quan li contestem i tinguem de dir-li que s'ha mort en Ramon. No sabem què fer ni com fer-ho.

Hem trobat un bon medi per enviar-li les cartes, sense que hagin de passar per la censura marxista. Un ferroviari, que és fillol de la meva mare i va fins a la Tour de Carol, se'ns emportarà les cartes i les tirarà allà. Així també serà més fàcil que no s'entretinguin tant i portin tant retràs.

MARÇ

Dia 3 [Dijous]

Demà farà vuit dies que estava escrivint a les cinc de la tarda, quan va arribar el Sr. Josep del pis, i ho vaig haver de deixar. Lo primer que em digué fou que va venir de Barcelona amb en Pere Garriga, cosa que em va venir tant de nou, que no sé pas com explicar la sorpresa i alegria que vaig tenir al sentir-ho. Ja vaig deixar la llibreta i anant vigilant per a veure si passava en Pere. Però no va passar ni el vaig poguer veure. Al cap de poca estona piquen al telèfon. Demanen per mi, cosa que m'estranyà molt perquè fora d'alguna vegada la meva cosina, no em sol demanar mai ningú més. Va ésser en Pere:

–Escolti?

–Digui.

–Que ets en Sebastià?

–Sí, i tu en Pere; sense que m'ho diguis, et conec.

–Escolta.

–Digues.

–Aquest vespre em convé veure't. Sigues al lloc i hora de costum.

–Entesos.

–Adéu.

–Fins al vespre.

Com va trigar a passar la tarda. A les vuit ens vam trobar a cal Sastre, i férem cap al Mat-Creis, a prendre cafè i copa per fer la despedida.

Per lo que es va explicar es coneix que té ganes de marxar i ho té mig arreglat però encara no és segur. L'altra setmana en van passar molts. Alguns de Tona. Però aquesta setmana han rellevat les guàrdies, i les han augmentat, amb motiu d'haver cridat les dues quintes del 29 i 40. Per lo tant, em sembla que per ara ho té molt difícil i s'haurà d'estar algun temps amagat.⁸⁵ Vam quedar que cada setmana, jo daria algun pa i el que pogués a ell; ho faria passar a buscar al pis del Sr. Josep. Tindrè que fer lo que pugui. Ens tenim d'ajudar els uns als altres i en aquest temps encara més.

85. Sabem a través del seu fill Josep Garriga Cuadras, que en els darrers moments de la guerra Pere Garriga va estar amagat al mas Fontordera.

Al despedir-nos, em va regalar un llibre amb la dedicatòria: «A l'amic Sebastià, afectuosament. Pere». Vaig estar molt content i agraït. M'agradà molt el llibre, que és d'en Jaume Raventós⁸⁶ i es titula *A un jove*. El títol solament ja és molt atractiu. És un bon llibre, solament llegint el primer punt ja es veu, i a mida que es va llegint, més bo es troba.

Ahir a la tarda no sabia què fer i vaig agafar *A un jove* i, tot llegint, vaig anar a prendre el sol. Em vaig trobar molt bé. Em feia l'afecte que el que em parlava i em dava consells no era el llibre sinó el jove i model de joves cristians que me'l va regalar: en Pere Garriga.

Em va prometre, abans de marxar, que de tant en tant sabria alguna cosa d'ell, i que si podia marxar ja m'escriuria. Tant de bo ho pogués fer.

Fa uns dies que tinc por d'escriure aquest llibret de memòries perquè passa que aquesta setmana han agafat dos homes d'aquí a Tona, pare i germà d'un company de la F.J.C., perquè van trobar els seus noms escrits en el diari d'un seu amic. D'aquí ve la por que jo tinc de que me'l trobin, i se l'encarregui algú dels que hi anomeno. Però me l'estimo massa per deixar-lo o cremar-lo. Ja el tindrè ben amagat.

En l'últim dia que he escrit, dic que he rebut noves d'en Serra, però com que ho vaig tenir de deixar, no hi dic res de com va ésser. Lo que sé d'ell és ben poca cosa, però suficient. Vaig trobar al seu germà al carrer, em va cridar i em digué:

—Sebastià! El Josep està molt bé i em donà molts records per tu.

—Està bé, gràcies. Si t'hi tornes a escriure, dóna-n'hi molts de part meva.

No vam dir res més. Són coses que més val no saber-hi ni preguntar-hi gaire.

Em descuidava de la nova més important de la setmana: la caiguda de Terol. Va ésser una cosa apoteòsica. No hi va haver res a fer. Van quedar completament copats, sense comunicació de cap mena, amb l'exterior. Els nacionals van ocupar completament la plaça, al migdia del dimarts.⁸⁷ Tothom estava entusiasmat. Però es tenia de dissimular perquè mai com ara havíem estat tan vigilats. Hi han molts policies secrets de les txeques russes. És una cosa tremenda. Horrorosa. No hi ha comparació amb la Inquisició.

Vaig tenir bona estrena de la ràdio. L'estreno el diumenge. Noves sensacionals, ja tenien copades les forces de Terol. El dimarts l'ocupen totalment. Tota la setmana van avançar. Ara sembla que estan encallats o reposant.

Continuo oint missa sempre que vull. És una sort. Tants que n'hi han que es troben com em trobava jo fa uns cinc mesos, abans de conèixer a n'en Garriga! Que vaig oir missa per primera vegada fa a la vora tres mesos.

86. Jaume Raventós i Domènech (1868-1938). Enginyer i publicista. El llibre *A un jove* és una obra de 1920. Raventós va ser director dels serveis tècnics d'agricultura de la Mancomunitat.

87. De la setmana anterior.

10. Sebastià Buxaderas als 19 anys, servint a l'Exèrcit espanyol, ja acabada la Guerra Civil, l'agost de 1939 (Arxiu Roser Grau, Tona).

MARÇ

Dia 17 [Dijous]

Parlant de la guerra, que és el tema que interessa més, hi han noves immillorables. Els nacionals han arribat al límit de la província de Terol. En el moment d'escriure això pot ésser que ja els tinguem a Catalunya. Fa vuit dies que van començar l'ofensiva. Després d'un, l'altre; agafaren els pobles de Fuendetodos, Belchite, Alloza, Andorra, Alcañiz, Montalbán, etc i avui ha caigut Casp. Estan a 55 km de la costa mediterrània. Entre la rereguarda roja, que quasi tota és blanca, hi regna un entusiasme indescriptible. Entre els que són rojos, una gran desmoralització. Entre aquestes victòries s'hi barreja la tragèdia dels bombardeigs. Encara que vagin per alguns objectius militars, no deixen d'ésser, els bombardeigs, un xic

criminals. Avui han bombardejat sis vegades. A la nit s'han estat quatre hores amb alarma.⁸⁸ A les dues, ha estat molt fort. Han tocat diferents llocs de la ciutat. Molts edificis coneguts destruïts. Entre ells, sinó ben destruïts, un bon xic, el teatre No-vetats, el banc Urquijo, magatzems L'Àguila, etc. Moltíssimes víctimes.

Fa dues setmanes que han passat la frontera moltíssims companys. Ahir vaig saber de dos més. El Serra tenia de marxar però se li ha aplaçat.

Ahir vaig escriure al meu germà. Una carta bastant llargueta. No li explicava gran cosa perquè no es pot posar res, per por de la censura.

Ahir a la tarda vaig anar a Vic. Tota la tarda voltant avorrit sense saber què fer. Em vaig comprar una novel·la d'en Genís Martí, *Sota un tarot*.⁸⁹ No sé si l'autor, el títol, o el dibuix de la portada, o potser tot plegat, em va caure en gràcia. La vaig comprar. L'he començat a llegir. M'ha agradat.

Demà divendres farà vuit dies, que, tot prenent el sol, me'n vaig anar a la Font-rordera. Són molt bona gent. Els conec de molt temps, i quasi els considero com de la família. M'hi vaig trobar molt bé tota la tarda. Com que també han estat molt perjudicats i tenen tres nois a fora, vet aquí que només parlarem d'això i de la guerra. Estaven entusiasmats amb l'ofensiva que van començar els nacionals. Em sembla que el Jaume,⁹⁰ el més petit dels tres germans, que era company de la Federació, ja es troba a l'Espanya [Nacional] [...] del marxisme. Ditxós d'ell. Aixís jo i tots els companys i demés joves.

Potser si tingués més temps, em vindrien a la memòria més coses per escriure, però tinc una mica de feina, i a les onze haig d'escoltar la ràdio Salamanca, Radio Nacional d'Espanya, per saber el *parte* de guerra del quartel del Generalíssim corresponent al dia d'avui.

ABRIL

Dia 11 [Dilluns]

Pobre llibret. Des de l'últim dia que et vaig agafar per escriure, que t'has estat en aquell raconet del darrera la porta per por d'algun registre. Són tan mal arribats aquests defensors de les llibertats del poble! Sembla que les cases que tenim algun desertor ens volen amoïnar contínuament. Fa uns dies que van aparèixer les façanes de les [cases totes] empastifades amb guixades [amb paraules] tan grosseres que ni tant sols en vull anomenar cap. L'altre diumenge van venir uns cotxes de soldats que demanaven els documents i van detenir molt jovent.

L'ofensiva dels nacionals va molt bé. Diumenge va caure Lleida;⁹¹ són a les portes de Tortosa; han agafat Camarasa i Tremp, deixant sense o amb molt poca força i llum la ciutat de Barcelona. Aixís és que no va cap tren elèctric; solament

88. Es tracta dels bombardejos sobre Barcelona dels dies 16 al 18 de març de 1938, els pitjors de la guerra. Vegeu ALBERTÍ; ALBERTÍ, *op. cit.*, p. 201-225.

89. Es refereix a l'escriptor Martí Genís i Aguilar (Vic, 1847-1932).

90. Jaume Romeu Señé (1918-1972).

91. Es refereix al diumenge 3 d'abril.

en passa un cada dia, el correu, que va amb màquina de vapor. Abans d'ahir al vespre vam quedar aquí sense força i ja ens vam espantar. Però no va ésser res. A la poca estona va tornar.

Sembla que la gent, entenen els que esperem [...] que vingui en Franco i s'acabi la [guerra] [...] optimista d'una banda i pessimista de l'altra. Optimistes perquè veiem que la guerra es va escurçant i que es va deslliurant contínuament pobles catalans. Sembla que ja ens els veiem aquí. Però ara ve la part pessimista. Els rojos, abans d'abandonar cap poble, fan evacuar forçosament i el que no ho fa és considerat facciós i com a tal passat per les armes. Tots els imbècils que havien estat dels comitès revolucionaris tornen a tenir molts *gallos*, i es vanen de que abans de entrar en Franco volen fer la feina. Segons diuen, en alguns pobles ja han començat a actuar de nou aquelles patrulles d'assassins.

Ara que es veuen perduts volen organitzar dues divisions de voluntaris, i com que de voluntaris no se'n presenten, hi [...]. Com a exemple de lo que ells [...] tad del poble, només s'havia [...] que han fet avui: «Es fa saber a tots els afiliats a la U.G.T. compresos a les lles del 26-27-28 que passin a allistar-se per les dues divisions de voluntaris. El qui no ho faci durant la present setmana, se li prendrà el carnet i serà expulsat del treball». Quina llibertat! Això seran els batallons de voluntaris: tots forçats.

Fa dues o tres setmanes que van expulsar de la Fàbrica a les noies que tenen algun germà desertor. Es veu que els uns paguen els pecats dels altres. Però ells, els pagaran tots plegats, que amb els que han fet solament ja en tenen prous.

Les cases que tenim desertors estem amoïnats de debò. Ara ens volen ficar refugiats que treuen de la província de Lleida. Esclar que fan llàstima i que Déu ens guardi de trobar-nos-hi. Però quan van [...] marxar de casa seva per força [...] -los, ja penses per què ho feien. Que se'ls fiquin a casa seva. Però no és fàcil que se'n quedin cap. Amb el poc lloc i la poca teca només ens falta això.

Lo que també ens fa por són els registres. Encara que tinguem poca cosa, com que tot ens ho estimem, no sabem pas a on ficar-ho. Que si això els farà peça; que si allò ho agafaran; que si allò altre s'ho prendran, etc. Només hi ha que maldecaps i enredos. No són bons per dur res de bo. Ara també pateixo per aquest llibret. Tot seguit el vaig a amagar i cap a dormir. Fins que el torni a treure.

Estic tip d'aquesta ploma. Això que és bona [però] no em va gens bé. També potser que ho fa que tinc son. Bona nit.

Dia 25 d'abril [Dilluns]

Em sembla que aquest és l'últim dia que escric en aquest llibret. Demà passat em tinc que presentar a Barcelona.⁹² Qui ho tenia que dir! No ens ho haguéssim

92. Sebastià Buxaderas formà part de la lleva del biberó (la del 1941), de nois d'entre 17 i 18 anys. Va ser mobilitzat el 27 d'abril de 1938. Es calcula que es reclutaren uns 27.000 nois d'aquesta lleva. Sense gairebé instrucció, i no havent passat ni un mes, foren conduïts al front. Vegeu TORMO, David. «Els nois de la lleva del biberó». A: *Catalunya durant la Guerra Civil dia a dia*. Vol. 15: Una societat en guerra. Barcelona: Edicions 62 - La Vanguardia, 2006, p. 105-109.

pensat! Déu sap on fóra! Que bé que estaria! Però va! No són hores de pensar en lo que hauríem fet sinó en lo que farem. De moment no sé pas què fer. No tinc cap *enchufa*. Aquesta ens han dit que la pròxima setmana marxaria una expedició per a travessar la frontera. [Però és] tan exposat! Per amagar-se és [molt] difícil. Tot està ple i molt buscat. No [...] De moment em presento, i després [...] sembla que ens tindran algun [...] al quartel. I durant [...] passar de coses! Durant el temps que estaré al quartel també hi haurà un senyor que s'interessarà per un assumpte que, de sortir bé, seria molt segur. És a base de marxar amb passaport fals, com a súbdit estranger. Això sí que aniria bé! Seria lo millor! Quina alegria! Poguer passar sense cap perill i trobar-me ben aviat amb el meu germà. Quan recordo la pel·lícula aquella de la *Pimpinela Escarlata*, no puc menys que pensar: com és veritat! I que n'hi han de «Pimpinelas»! L'única cosa que em sap greu és deixar la família, però em fa l'efecte de que es podran arreglar fàcilment i no els ha de passar res.

Aquesta tarda ens han passat el paperet de que ens presentéssim amb manta, calçat, plat i coberts. Després d'anar-te a matar, encara ben equipat i tot en bon estat. Ara hem anat a casa l'alcalde,⁹³ per saber si ens ho podrien pagar. Hem quedat que demà passat a Barcelona ens ho comprarien. Encara han estat prou generosos, si ens ho paguen.

Avui també m'han donat un disgust amb la màquina d'escriure. Han vingut un parell de carrabiners i un de l'Ajuntament, a requisar-me-la. Les han requisat totes. No sé què en deuran fer. Perquè per unes oficines, per grans que siguin, no en tindran de menester tantes.

Déu vulgui que els nacionals tornin a apretar, que amb una apretada com la que han fet, ja els tenim aquí. Si avui fos!

Em sembla, amic llibret, que demà t'enterraré i allà t'estaràs fins que s'acabi la guerra. Déu vulgui que no et trobin perquè además de jo podries comprometre algunes persones que en les teves pàgines anomeno i no tenen cap culpa en res.

Tot avui encara he estat bastant tranquil. L'únic moment que m'he tingut d'amagar és quan m'ha despedit un madrileny, un bon home, perquè s'ha despedit com si ja tingués de marxar al front. M'han vingut llàgrimes a la cara.

De coses per escriure en tinc tantes que ompliria el llibre, però avui se'm fa tard i demà ja el tinc de colgar, perquè Déu ens en guard que el trobessin. De totes maneres, Déu vulgui que tot vagi bé, que per després de la guerra tinc moltes ganes d'escriure, són coses que estaran a la memòria encara que duri dos anys més.

Bé, llibret, ja em dispensaràs si et tracto tan malament de colgar-te a l'hort, però més mal ho passaries si et trobessin. No et puc fer gaire bona despedida, perquè m'emociono. Fins al final de la guerra! Quan arribi a casa, lo primer que faré serà venir-te a deslliurar. Déu vulgui que tot em surti bé. En Ell confio i en la Moreneta, nostra patrona. En les seves mans m'abandono. Adéu...

93. Aleshores Miquel Riera Ventura ja havia estat nomenat alcalde.